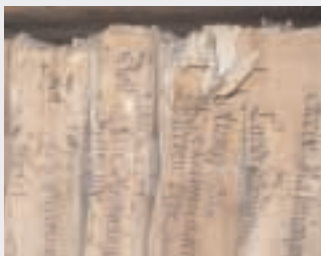

nordisk ARKIVNYT

3 • 2005

SPE-projektet

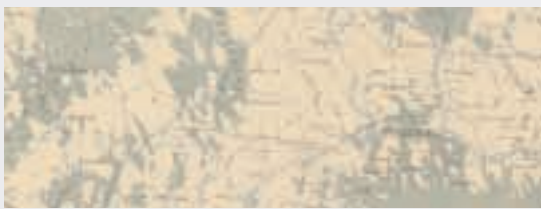
100 kilometer

103

Bergen Byarkiv til nye lokaler

114

Finländska arkiv i Ryssland

116

Krigsarkivet 200 år

124

Ministerier på besøg

131

nordisk ARKIVNYT

Årgang 50 2005 nr 2

HOVEDREKAKTØR

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
e-post: eirikur@skjalasafn.is

LOKALREKAKTØRER

Danmark

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
fax: (+45)33 15 32 39
e-post lj@ra.sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258. FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
fax: (+358)9 17 63 02
e-post pertti.hakala@narc.fi

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Postboks 2825 Elgesaeter
N-7432 TRONDHEIM
Tel.: (+47)73 88 45 00
fax: (+47)73 88 45 40
e-post maria.press@riksarkivaren.dep.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 STOCKHOLM
Tel.: (+46)87 37 63 36
fax: (+46)87 37 64 74
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout: Prentsnið ehf
Trykkeri: Prentmet ehf

Retur

Þjóðskjalasafn Íslands
(Islands Nationalarkiv)

Hovedredaktøren

Kære læsere,

I første halvdel af 1900-tallet skete der store omvæltninger i rigsforholdene i Norden – med opløsning af gamle riger og dannelse af nye, suveræne stater. Norge adskiltes fra Sverige og blev selvstændigt (1905); Finland, der havde været et storhertugdømme under Rusland, fik sin selvstændighed under 1. verdenskrig (1917). Island blev et selvstændigt kongerige i personalunion med Danmark (1918) og blev senere republik (1944).

Men de nordiske nationer kunne ikke undvære hinanden og havde selvfølgelig stadig et mangesidigt behov for at samarbejde. Et formelt forum, der skulle omsætte dette til praksis, blev etableret med Nordisk Råd i 1952 og blev fulgt op af nordisk samarbejde på en række områder. Denne store nordiske familie har siden arbejdet tæt sammen og stået for det åbne velfærdssamfund samt på flere områder givet borgerne de samme rettigheder inden for hele Norden. Dette samarbejde har på mange måder været beundret af andre lande.

Under den hurtige internationale udvikling, EU-samarbejdet og den altomfattende globalisering, har man tit nævnt, at behovet for nordisk samarbejde er formindsket, og at der ikke var ressourcer til også at arbejde så tæt som før på dette område.

Dette nummer af Nordisk Arkivnyt indeholder så stærke vidnesbyrd om det fælles-nordiske på arkivområdet, at jeg ikke kan undlade at fremhæve det, selvom det kan lyde overdrevent eller som en selvfølge, da selve bladets eksistens bygger på dette fællesnordiske grundlag.

Af artiklerne fremgår det tydeligt, at der sker meget på arkivområdet. En del af det under hensyn til modernisering og effektivisering. Nye bygninger tages i brug (heldigvis), arkivalier digitaliseres ved indtastning, elektroniske registreringer laves, arkivalier ompakkes og etiketteres, man laver udstillinger, skriver vejledninger, udgiver kilder – og man holder møder og seminarer. Det afspejler alt sammen de samme problemer eller krav, som arkiverne i Norden står over for.

Tre nordiske møder omtales i dette nummer. Rigsarkivarernes møde i Sønderjylland, IT-ekspertseminaret i Oslo og landsarkivarernes møde i Vaasa i Finland. På alle disse møder fremkom der forslag om mere nordisk samarbejde, der skal føre til større fælles udbytte. Rigsarkivarerne har vedtaget, at der skal foretages en benchmarking af landenes arkivdatabaser, IT-eksperterne ønsker tættere samarbejde med satsning på fælles løsninger, og ledet af samme tanke om større udbytte vil landsarkiverne for eksempel gerne samarbejde mere omkring Arkivernes Dag.

Måske kan man sige, at kravet om effektivisering og begrænsede ressourcer kombineret med den informationsteknologiske revolutions mangfoldige virkning har ført os til den konklusion, at nu er tiden inde for endnu større indsatser på arkivområdet indenfor det nordiske samarbejdsforum.

Eiríkur G. Guðmundsson

Nordisk Arkivnyt

udgives af Þjóðskjalasafn Íslands (Islands Nationalarkiv)
Laugavegur 162 • IS-105 Reykjavík, Island
Tel.: +354 590 33 00 • fax: +354 590 33 01

SPE-projektet

100 kilometer

August Eriksen og Ole Magnus Mølbak Andersen

■ Her et eksempel på, hvordan arkivalier har været opbevaret før SPE-behandlingen. De er udsatte for sollys og elementernes hærgen, og nedbrydningen er tydelig. De beskadigede etiketter er i sagens natur et problem i forbindelse med fremfindingen.

■ Dette mærke med tilhørende diplom blev til receptionen den 8. juni 2005 til-delt alle, der har været med til at SPE-behandle de første 100 hyldekilometer arkivalier.

Den 8. juni 2005 var en mærkedag for SPE-projektet og Statens Arkiver. Her blev det nemlig fejret, at projektet i perioden fra efteråret 2000 til maj 2005 har stregkodet (S), pakket (P) og etiketteret (E) 100 hyldekilometer arkivalier. Beskrevet på en anden måde har projektets medarbejdere i dette tidsrum nedtaget, ompakket, Daisyregistreret, etiketteret og opsat ca. 1.150.000 magasinenheder. Hvis

arkivalierne blev stillet på en lang række, ville de kunne strække sig fra København til Vordingborg, hvor det første kendte middelalder-rigsarkiv blev etableret i 1300-tallet. Hvis arkivalierne blev stablet op i et højt og slankt tårn, ville dette rage 15 kilometer op over toppen af mesosfæren. Proportionerne er vældige.

Det samme kan man sige om forbruget af materialer. Til ompak-

ningen er brugt næsten 2.000.000 stykker pap, som medarbejderne selv har foldet til de mange forskellige æsketyper. Til påklstring af de mere end to millioner etiketter er der brugt ca. 2,2 tons lim. Til pladsregistrering er der påsat selvklæbende stregkodeetiketter på ca. 200.000 hylder. Og dertil kommer et betydeligt forbrug af snor, limruller, handsker, støvmasker, forklæder og meget andet.

■ Her ses en række færdig-SPE-behandlede arkivalier fra Danmarks Statistik. Bemærk løbenummer 183, som er lig stregkode nummer 1 million genereret af Daisy. Bemærk også pladsstregkoden på hylden, som bruges i forbindelse med pladsregistrering.

■ Glade medarbejdere fra Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland m.m. ved den store reception den 8. juni.

Mærkedagen den 8. juni blev fejret med en stor reception i Rigsarkivets Harsdorffsal for alle ansatte i Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm. Der var taler ved bl.a. rigsarkivar Johan Peter Noack og arkivchef August Eriksen, og projektledelsen havde sørget for, at alle medarbejdere modtog et særlig 100-kilometersmærke for jætteindsatsen. En velfortjent gestus for et stort og veludført arbejde.

SPE-projektet er et stort skridt fremad i målsætningen om at bevare den nationale kulturarv så godt og sikkert som overhovedet muligt. Båndpakker, protokoller og kartoteker, som i flere hundrede år har været udsat for støv, sollys, slid, samt temperatur- og klimaudsving, bliver nu lagt i æsker, der beskytter dem mod elementære skader. Der-

til kommer, at registreringsniveauet højes, og fremfindingen lettes, efterhånden som den elektroniske registrering og den stregkodebase-rede pladsregistrering skrider fremad. Muligvis bevarer vi ikke for evigheden, men så dog et langt stykke ud i fremtiden.

Trods 100.000 SPE-behandlede hyldemeter er der imidlertid endnu langt til endemålet. Når projektet slutter i 2008 vil samtlige ca. 190.000 hyldemeter arkivalier på de to store arkiver være SPE-behandlede. Dermed vil hver eneste magasinenhed være beskrevet på pakke/bindniveau, og samtlige magasinenheder vil kunne spores elektronisk gennem pladsregistreringen via stregkodningen. Det er en dag, vi er mange der ser frem til. Og det bliver en dag, som igen fordrer fejring.

Sikkert er det, at SPE-projektet i de kommende år har kræfter, vilje og engagement til at nå endnu videre og at bidrage yderligere til at fremme brugervenlighed i arkiverne. Der mangler endnu mange arbejdstimer med ompakning, etikettering og pladsregistrering. Der mangler endnu tusinde timers korrekturlæsning. Og der skal endnu foldes mange tusinde æsker. Målet skal nok blive nået. Nu er vi mere end halvvejs. ♦

August Eriksen er arkivchef ved Bygge- og flyttesekretariatet

Ole Magnus Mølbak Andersen er specialkonsulent og projektleder ved Bygge- og flyttesekretariatet

Daisy-indtastning i provinsen (DIP)

I disse år indtastes der store mængder data i Statens Arkivers database, Daisy (Dansk Arkivarie Informations System). Indtastningerne er især foregået i Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland m.m., der skal flytte til nye, fælles lokaler, og som fik en særlig bevilling til det flytteforberedende arbejde. Arkiverne i provinsen er også i fuld gang med det omfattende arbejde at indtaste deres samlinger i Daisy. Det gøres inden for deres ordinære budget, og skønt det repræsenterer en ganske stor opgave, skrider det hurtigt frem.

Lone H. Liljegren

En status for DIP-projektet på Erhvervsarkivet

I indeværende resultatkontraktperiode skal vi på Erhvervsarkivet indtaste oplysninger om aktører og heuristiske enheder (HE'er: arkivserier) for 5.000 hylde-meter arkivalier pr. år i Daisy, svarende til i alt 40% af samlingerne. Rigsarkivaren har døbt projektet DIP (Daisy i Provisen), og det navn har vi taget til os, så vort arbejde med indtastningen nu i daglig tale kaldes „dipning“, mens de, der udfører arbejdet er blevet til „dippere“.

Planlægningen af de kommende års DIP-indtastninger på Erhvervsarkivet har taget sit udgangspunkt i det forhold, at mere end en tredjedel af vores samlinger ikke er ordnet og registreret. Det skyldes, at der er tale om frivillige afleveringer fra private aktører, og at Erhvervsarkivet derfor ikke kan stille særlige krav til arkivets ordningsgrad. Materialet afleveres ofte, som det er taget ned af hyldeerne, og det er derfor medarbejderne på Erhvervsarkivet, der forestår ordning og registrering af materialet.

Vi har fravalgt den sekventielle

fremgangsmåde, idet ordnet og uordnet materiale står mellem hinanden på reolerne. Vi har ikke personalemæssige ressourcer til at ordne undervejs, samtidig med at der skal indtastes oplysninger om fem hyldekilometer. Vi har i stedet valgt i første omgang at satse på indtastning af de arkiver, som er ordnet, og hvortil der findes registreringer.

Der er ikke udarbejdet indtastningsskabeloner til de aktører, som findes i Erhvervsarkivets samlinger, og da vi endnu i planlægningsfasen kun havde begrænset erfaring med brug af Daisys mange muligheder, valgte vi at satse bredt på arkiver i alle brancher for at få erfaring med forskellige aktørtyper.

På Erhvervsarkivet har vi valgt at lave en arbejdsgruppe bestående af tre arkivarer, kaldet DIP-gruppen. Gruppen sørger selv for de nødvendige arkivundersøgelser samt indtastning af aktør- og HE-oplysninger. Men også de arkivarer, som ikke er med i DIP-gruppen „dipper“ af og til, hvilket betyder, at alle er ajour med de problemstillinger, som vi arbejder med.

Vi havde på forhånd ingen erfaring med registrering af magasi-

nenheder (ME), men valgte alligevel at kaste os ud i det ud fra den tankegang, at vores registrering ville blive bedre, hvis vi kendte Daisy fra ende til anden. Det viste sig da også at holde stik. Flere af Erhvervsarkivets øvrige medarbejdere blev sat i gang med ME-registrering af de DIP-indtastede arkiver. Der har været en god feedback og masser af erfaringsopsamling undervejs. Så vi synes, at vi samlet set er blevet meget bedre til at udnytte de registreringsmuligheder, som Daisy giver.

DIP-arbejdet er organiseret således, at hver af de tre personer i DIP-gruppen har to arbejdsdage i løbet af ugen, som er sat af til alene at „dippe“. Vi er slet ikke i tvivl om, at det er en medvirkende årsag til, at arbejdet skrider godt frem. DIP-dagene giver arbejdsro og mulighed for at fordybe sig i arbejdet med det enkelte arkiv fremfor, hvis vi i løbet af ugen skulle indpasse DIP-arbejdet i det øvrige arbejde. Planlægningen af DIP-arbejdet medførte en større omlægning af flere arbejdsopgaver, hvilket betød indførelse af faste telefonvagter, at flere medarbejdere skiftes til at have læsesalsvagter og besvare skriftlige forespørgsler. Sidegevinsten

ved omlægningen var, at vi fik ry-stet posen med arbejdsopgaver og -rutiner på ny, så flere kollegaer endte med at få nye opgaver, arbejde sammen med andre og i flere tilfælde, at opgaver, som før blev løst af en eller få medarbejdere, i stedet blev fordelt på flere.

Ud over introduktion til ME-registrering på Erhvervsarkivet samt en større omlægning af arbejdsopgaver i foråret har DIP-arbejdet i sommerens løb afstedkommet en omorganisering af ordnings- og registreringsarbejdet. I maj måned oprettede vi en Ordningsgruppe, hvis ene opgave er i samarbejde med DIP-gruppen at få færdiggjort Erhvervsarkivets mange kladderregistraturer. Ordningsgruppen sørger for evt. resterende manglende ordning af arkiverne, DIP-gruppen sørger for indtastning af aktører og HE-oplysninger, mens Ordningsgruppen til sidst sørger for ME-registrering og skiltning af arkivet med strekkodede etiketter. Sideløbende hermed er det Ordningsgruppens opgave at nedbringe antallet og mængden af uordnede og uregistrerede arkiver efter en vedtaget strategi. Også dette har medført ændringer i organiseringen og fordelingen af arbejdsopgaver, men denne gang for en anden gruppe medarbejdere.

I skrivende stund, hvor sommeren er på sit højeste, har vi næsten nået målet for indtastninger i 2005. Det er vi ret godt tilfredse med og har god grund til at være det. Det gode resultat skyldes en meget målrettet indsats med mange engagerede deltagere.

Vi er nået meget langt på mindre end et år. I dag arbejder de fleste medarbejdere jævnlige i Daisy. Kvaliteten af de elektroniske registreringer er i dag langt højere, end vi troede muligt for blot et år siden, da vi tøvede med at tage springet

■ I forbindelse med gennemgangen af arkivalier i Landsarkivet for Fyn rengøres bind og pakker. Til det formål har man her anskaffet en bærbar støvsuger, der her demonstreres af arkivassistent Tonny Hansen. Foto: Anette Jensen.

fra papirregistraturerne til databasen. I dag strekkoder vi alle nyordnede arkivalier og udskriver registreringer fra Daisy frem for først at lave dem i papirversion og siden at indtaste dem. Hovedparten af Erhvervsarkivets medarbejdere har i et eller andet omfang fået nye opgaver og arbejdsrutiner, og vi har i dag en langt mere fleksibel tilrettelæggelse af arbejdet end tidligere, hvilket gør det lettere at få hverdagen til at hænge sammen på en lille arbejdsplads.

Så selv om Daisy af og til hænger os alle langt ud af halsen, så taler vi meget om vores brugere og om hvor stor glæde, de vil få af det arbejde, som vi gennemfører i disse år. ♦

Skribenten er arkivar ved Erhvervsarkivet i Århus.

Jesper Thomassen

Registrering af arkivalier i DAISY på Landsarkivet for Fyn

Landsarkivet for Fyn har omkring 15 1/2 hyldekilometer arkivalier, hvoraf 40% (6 km) skal registreres i Daisy over en 4-årig periode med oplysninger om arkivserierne (heuristiske enheder). I det omfang tiden tillader det, bliver også enkelte bind og pakker (magasinenhederne) registreret. Efter et halvt års arbejde tegner billedet lyst. 1,8 km (ca. 13%) er allerede registreret med oplysninger om arkivserier, og for 1,1 km (ca. 8%) er der tillige oplysninger om magasinenhederne.

Arbejdet med registreringen er stramt tilrettelagt. Der er udarbejdet en instruks med en detaljeret

beskrivelse af den optimale arbejdsgang, som alle følger. Registreringsarbejdet er kompliceret, og da der i stort omfang indgår korttidsansatte medarbejdere, er det vigtigt at fastholde alle de opsamlede erfaringer på en måde, så alle uden videre kan bruge og tage ved lære af dem. Det gør arbejdet mere effektivt, og det styrker kvaliteten og ensartetheden. Der er også udarbejdet en oversigt over alle arkivalierne med angivelse af placering i magasinerne og antal hyl-demeter i hvert reolfag. Det bruges til at holde styr på de enkelte registreringsprojekter, og der hentes hver måned oplysninger om produktiviteten. Alle planlægningsværktøjerne er tilgængelige for medarbejderne. De er placeret på et fælles videndelings-drev på netværket, som Landsarkivet for Fyn og Landsarkivet for Sønderjylland

delers og bruger til at udveksle erfaringer.

Forsøg med at anvende registraturer og arkivskabere (provenien-ser) til at afgrænse de enkelte projekter faldt uheldigt ud. I stedet tages der nu udgangspunkt i arkivalierne i magasinerne, så hvert registreringsprojekt i stedet omfatter et bestemt antal reoler, fag eller hyl-der. Det er så op til den pågældende projektmedarbejder at finde de rigtige registraturer. Af og til er der arkivalier på hylderne, som ikke er fortegnet i nogen registratur. Måske hører de til en helt anden arkiv-skaber, end den de øvrige arkivalier på hylderne ellers stammer fra. Projektmedarbejderen må så i gang med at registrere dem, for alt, der står på de hylde, projektet omfatter, skal med i Daisy.

Registreringsarbejdet tager udgangspunkt i projektgrupper på to

personer. Den ene laver det hårde indtastningsarbejde, og den anden læser korrektur. Løbende diskuterer de to projektmedarbejdere de ofte mange problemer og tvivlsspørgsmål, som de i fællesskab har ansvaret for at løse. Samarbejdet i projektgruppen er med til at viderebringe erfaringer fra den ene medarbejder til den anden. Grupperne skifter sammensætning, så det ikke altid er de samme to personer, der arbejder sammen. Herved spredes den opsamlede viden blandt alle, og det bliver lettere at introducere nye medarbejdere til registreringsarbejdet. Det bliver også „sjovere“ at lave arbejdet, som mange nok ellers ville have lidt svært ved at føle sig engageret i. ♦

Skribenten er seniorforsker og arkivar ved Landsarkivet for Fyn

Oprettelse af Rådet for udvikling af nationalt ABM-samarbejde

Befolkningens interesse for kulturarven er stor; men kulturbevaringsinstitutionerne er kommet under pres pga. voksende samlinger, større udfordringer ved at bevare disse, nye former for materialer, større efterspørgsel og faldende bevillinger. Informationsteknologiens store muligheder for at digitalisere informationer – både som tekst, billeder og i tre-dimensionale præsentationer – får stor betydning for formidlingen af kulturarven. Adgangen kan gøres mere geografisk uafhængig, informationerne kan demokratiseres, søgning efter oplysninger kan forbedres, ligesom man kan nyttiggøre informationer på tværs af kulturbevaringsinstitutionerne: arkiver, biblioteker og museer.

For at klare udfordringerne og udnytte mulighederne har de nationale institutioner på ABM-området – Det Kongelige Bibliotek, Nationalmuseet, Statsbiblioteket, Statens Arkiver og Statens Museum for Kunst – i fællesskab oprettet Rådet for ud-

vikling af nationalt ABM-samarbejde. Rådet, der består af direktørerne for de fem institutioner, skal gennem samarbejde og koordination blandt andet fremme udviklingen og implementeringen af fælles standarder på relevante områder, sikre at strategier og planer for de enkelte institutioner udformes med viden om udviklingen i de andre institutioner, undgå dobbeltarbejde, uddybe og udbrede forståelsen for ligheder og forskelle mellem de tre sektorer og undersøge mulighederne for at etablere samarbejde med regionale og lokale ABM-institutioner.

Rådet vil fokusere på muligheder for borgernes tilegnelse og forståelse af samlingerne, på samarbejde mellem institutionerne om indsamling, bevaring, registrering, forskning og formidling samt på strategier til sikring af nye initiativer, hensigtsmæssig koordination og ressourcebevidst finansiering. ♦

Leon Jespersen

Kilde Indtastning Projektet

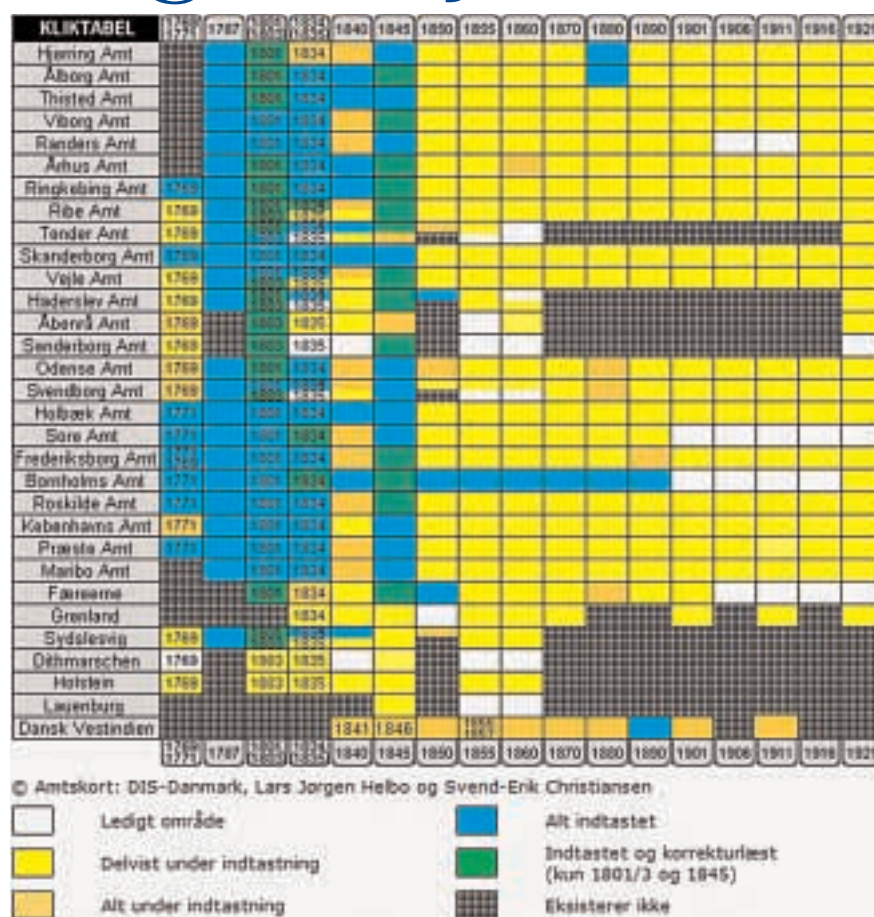
ved Dansk
Data Arkiv

Nanna Floor Clausen

KildeIndtastningsProjektet er tidligere blevet beskrevet (NA 2002:1). Formålet med projektet er fortsat at transskribere de håndskrevne folketællinger til en udgave, der kan anvendes af både slægtsforskere og professionelle historikere.

Siden 2002 er antallet af transskriberede poster steget fra godt 5 mio. poster til nu godt 10 mio. poster. Dette imponerende resultat skyldes de mange og meget flittige, frivillige indtastere, der bakker op om projektet. I 2002 blev den første komplette transskribering af en folketælling afsluttet. Det var FT1801 og denne folketælling blev udgivet på en selvstændig cd-rom. Denne udgave blev udsendt til medlemmer af DIS-Danmark (Databelhandling i Slægtsforskning) og modtagere af Dansk Data Arkivs nyhedsbrev. Dette gav mange uventede reaktioner af både positiv og negativ karakter, og der har ikke siden været forsøgt at udsende en cd-rom 'gratis'. Denne udgave fik stor succes og måtte genoptrykkes.

Opmuntret af de mange muligheder en komplet, maskinlæsbar udgave af en folketælling giver, lykkedes det til 2003 at få folketællingen fra 1845 gjort færdig. 2004 blev et særdeles travlt år, idet det nu var lykkedes at få hele Slesvig 1803 gjort færdig. Den folketælling, der blev afholdt i Kongeriget Danmark i 1801, blev først afholdt i 1803 i Hertugdømmerne. Siden

den første udgivelse var indholdet af FT1801 blevet gennemgået og standardiseret, mange fejl og mangler udbedretes således at det var fornuftigt at udgive den igen. Det blev derfor besluttet at udgive en ny udgave af FT1801 sammen med udgaven fra Hertugdømmerne 1803. I efteråret samme år blev folketællingen fra 1787 færdig og udgivet på cd-rom. Alt dette medfører, at det nu er muligt at lave analyser over befolkningen baseret på 3 komplette folketællinger.

Til efteråret udgives folketællingen fra 1834. Den er allerede nu færdigindtastet, men før den udgives, bliver data gennemgået, og så vidt det er muligt, får alle personer

tilføjet, hvilket køn de tilhører. En meget grundlæggende oplysning for at kunne danne analyser af materialet. Desuden gennemgås materialet i øvrigt for oplagte fejl. Hvis det er muligt, kontrolleres aldersangivelserne også. Forskerne vil således have et meget stort materiale til rådighed for den historiske demografiske forskning.

Alle folketællingerne er ligeledes tilgængelige på Internettet sammen med de folketællinger, der endnu ikke er komplette på <http://ddd.dda.dk>: Dansk Demografisk Database. ♦

Skribenten er arkivar ved Dansk Data Arkiv, Odense

Fra program til virkelighed

Johan Peter Noack

Om udmøntning af handlingsplan for ledelsen i Statens Arkiver

Og hvad kommer der så ud af det? Når man spørger sådan, kan det nemt udspringe af letkøbt skepsis. Men når det drejer sig om forbrug af offentlige midler, kan det være rimeligt nok at forhøre sig nærmere. Som nu altså om penge til ledelsesudviklingsprogrammer.

Om det seneste program i Statens Arkiver i Danmark fortalte jeg i Nordisk Arkivnyt 3, 2004. Artiklen skrev jeg for omkring et år siden. Det blev først og fremmest til en skitse, hvor jeg kunne skildre, hvilke aktiviteter vi var i gang med, og hvad meningen med dem burde være, som jeg nu kunne se det.

Nu hvor programmet er afsluttet, prøver jeg gerne at beskrive, hvilke resultater vi foreløbig i praksis har nået. Det er klart, at nogle vigtige effekter først kan komme over flere år, men det er lige så indlysende, at medmindre der træffes konkrete beslutninger, kan de dyre deklarationer let blive på tegnebrættet.

I centrum for min første artikel stillede jeg begrebet myndiggørelse, som jeg forklarede lidt nærmere. Vores konsulent brugte det amerikanske udtryk empowerment. På dansk føles det så langt fra mundret, at jeg valgte en oversættelse. Siden har jeg fundet på en ny, som bedre udtrykker menin-

gen for mit vedkommende: medledelse. Ansvar vil altid ligge hos den, der formelt er leder, men ingen kan udføre funktionen, uden at medarbejderne tager ansvar, dvs. tager foregribende initiativer, der sigter mod virksomhedens målopfyldelser.

Ved afslutningen i december vedtog vi en handlingsplan for udviklingen af Statens Arkivers ledelse. Den rummer værdier og spilleregler, som kan være nok så abstrakte. Alligevel mærkes det, at vi selv har valgt dem og forpligtet os på dem. Men nok så væsentligt, handlingsplanen angiver også, hvordan vi konkret vil gøre mere for at skabe medledelse.

Hvad handler det så om? Om relevant kompetenceudvikling, om vilje til at virkeliggøre strategien for intern information og kommunikation og om større synlighed på hver enkelt chefs hjemmebane. Derudover drejer det sig om, at cheferne ikke klumper sig sammen i udvalg. Vi har besluttet, at mere skal foregå i ledelsens plenum. Vi er parat til at øge antallet af møder. Ansvar for tværgående opgaver placeres ikke i udvalg, men på enkelte medlemmer af ledelsen. Chefer, der har fået delegeret et sådant ansvar, kan selv nedlægge udvalg, men må højst inddra-

ge én ledelseskollega. Alt med den konsekvens, at den enkelte chef nødvendigvis må delegerere mere udtrakt til medarbejderne og lade dem bære indsatsen i de udvalg, der betyder noget.

Da handlingsplanen var vedtaget i december, blev den straks udsendt til alle medarbejdere. Efter indgående diskussioner i tre på hinanden følgende ledelsesmøder kunne jeg selv skrive et forslag til konkret udmøntning, som vi vedtog i april. Og i forlængelse heraf har alle kollegerne skrevet forslag til kommissorier for deres tværgående opgaveløsninger, som vi kunne vedtage i juni. Efter begge møder blev der udsendt nye orienteringer. Alle her omtalte dokumenter kan findes på vores intranet.

Det står nu klart, hvad vi i ledelsen vil holde hinanden op til, og hvad medarbejderne kan holde os op til. Af handlingsplanen fremgår det, at vi vil evaluere resultaterne én gang om året og drøfte, om det er nødvendigt at foretage ændringer. Det ager vi at gøre. Den første evaluering vil finde sted ved årsskiftet. Oveni kommer de individuelle handlingsplaner, som hver af os vil lade evaluere under drøftelser med vores medarbejdere. Min egen kommer til evaluering på ledelsens augustmøde i år. ♦

Arkivfabulering

John Herstad

I morgen tar jeg ferie og reiser til mitt kjære sommersted på Vestlandet litt syd for Bergen, min fødeby. Da er tiden inne for å løsne litt på snippen og la tankene fare som de vil. Tankeflukt om livet, om livet i og utenfor arkivene, og kanskje litt om arkiver. Tankeflukt om arkiver passer bra akkurat i dag på siste arbeidsdagen før sommeren sluker all oppmerksomhet. La meg derfor fabulere litt rundt dette fenomenet at de nordiske arkivverkene (arkivatene) er så forskjellig plassert innenfor de administrative systemer som gjelder. Vi ligger under diverse departementer som er sektordepartementer i beste forstand, mens vi selv skal se på hele forvaltningen, først og fremst statens egen forvaltning, men i tillegg med vekslende styrke også hele den kommunale forvaltning. Vi skal ivareta forvaltningens egne behov for gode arkivsystemer, og den samme forvaltningens behov for kyndig hjelp til kassasjon og bevaring. Vi skal sikre arkivene for fremtidig forskning og formidle og tilgjengeliggjøre disse arkivene for fremtidig bruk. Vi skal sikre rettighetsdokumentasjon og enkeltborgernes krav på dokumentasjon og diskresjon i bruken av sensitive personopplysninger. Vi skal i sum dekke samfunnets, forskningens og folkets dokumentasjonsbehov uavhengig av særinteresser og administrative grensesektorer. Og vi skal dekke dette behovet for et ukjent antall generasjoner fremover.

Hvorfor ligger vi da under sektordepartementer og ikke direkte

rigsarkivarens spalte

under det organet i staten som har det koordinerende ansvaret for alle departementene? Under regjeringssjefen? Forklaringen ligger enkelt sagt i historiske forhold. Om vi kan tenke oss en nordisk reform som skulle se bort fra historiske bindinger og legge til rette for en helhetlig nordisk løsning basert på arkivenes unike posisjon, da skulle vi alle hatt vår plass som et sentralt organ under statsministerens kontor eller departement. Da ville vi som STATENS ARKIVER på en eksepsjonelt rasjonell måte kunne ivareta våre oppgaver innenfor et helhetlig samfunnsperspektiv, vi ville fått en tyngde i det administrative apparat som ville gjort våre oppgaver enklere, og vi ville ha sikret ettertiden en langt bedre samfunnsdokumentasjon enn hva vi er i stand til nå, fabulerer jeg om. Under en slik reform ser jeg også for meg at vår beste samarbeidspartner ville være Riksrevisjonen, som sammen med oss ville kunne vurdere det rasjonelle og urasjonelle i alle de IT-investeringer som gjøres, slå ned på valg av IT-systemer som vanskeliggjør arkivbevaring, osv, og som kunne samarbeide med oss om å få

forvaltningen til å gjennomføre de krav som arkivloven setter opp for bevaringen og betjeningen av arkivene. Da ville vi også sluppet å bli slått i hartkorn med biblioteker og museer ved enhver anledning. Det ville gjort det lettere for politiske myndigheter å forstå arkivenes unike forvaltningsmessige rolle og forskjellen på arkiver og bibliotek/museer. Vi ville fått en uvurderlig hjelp til å holde forvaltningen fast ved de arkivforpliktelser som lovverket holder opp, forpliktelser som er i alvorlig fare på terskelen til den elektroniske arkivalderen.

Ja slik kan man fabulere i sommervarmen. I tillegg ville rigsarkivaren ved en slik reform komme til å spille en sentral sermoniell rolle ved ethvert regjeringsskifte og påse at de politiske viktige regjeringsarkivene ble behørig overlevert og tatt vare på i Arkivverket. Enkelte land har det jo omtrent slik som dette, men altså ikke Norden. Men vi kan jo drømme og fabulere om at tiden kanskje snart er inne for å prøve ut en slik modell også her? Ha en god sommer med luftige arkivfabuleringer! ♦

Norske kvinner dokumenterer folkemord

Vilhelm Lange

Våren 2005 presenterte Riksarkivet en nettutstilling om det armenske folkemordet i 1915 og de nærmeste årene, basert på fotografier i arkivet etter organisasjonen Kvinnelige Misjonsarbeidere (KMA). Utstillingen sto ferdig til den 15. april, som er armenernes årlige minnedag for ugjerningene.

KMA ble etablert i 1902, og rettet snart oppmerksomheten mot forholdene i Armenia, hvor befolkningen siden 1890-årene hadde vært utsatt for tyrkisk undertrykkelse. Sykepleier og misjonær Bodil Biørn reiste til Armenia i 1905. I samarbeid med dansk KMA og en tysk hjelpeorganisasjon ble det etablert skolehjem både for piker og gutter i byen Musch i det nåværende Tyrkia, og Bodil Biørn startet en poliklinikk hvor hun behandlet opptil 50 pasienter hver dag.

Bodil Biørn var også en dyktig amatørfotograf. Hennes bilder viser livet i skolen og i poliklinikken, henne selv og kolleger i arbeid, fritid og på reiser gjennom landet. De viser også omgivelsene i og rundt Musch, skolene, landsbyer i omegnen, grupper av armenere og kurdere, gruppebilder av skolebarn med sine lærere og deres assistenter. Mange av bildene har Bodil Biørns kommentarer på baksiden.

■ Bodil Biørn (nr 6) sammen med kolleger.

■ „En del av den store flyktingeleir i Aleppo, hvor der bodde ca. 12.000 mennsesker“.
(Bodil Biørns kommentar).

Dette øker dokumentasjonsverdien i betydelig grad.

Etter en periode med en viss optimisme for den politiske utviklingen, innledet tyrkiske myndigheter i 1915 nye aksjoner mot den armenske befolkningen. Armenske landsbyer rundt Musch ble ødelagt i løpet av våren. Bodil Biørn og den svenske sykepleieren Alma Johansson fikk beskjed om å reise fra byen, men nektet å forlate barna. Den 11. juli begynte massakrene med geværlid fra snikskyttere gjennom vinduene til pikenes skolehjem. En bønn om fritt leide for barna ble avvist. De to sykepleierne unnslopp sammen med tre piker og en tjener og kom i sikkerhet etter ni dagers flukt på hesteryggen. Hele den øvrige armenske befolkningen i Musch ble myrdet eller jaget ut på dødsmarsjer gjennom ørkenområdene. Totalt er det anslått at 1000 000 armenere mistet livet i 1915 og de nærmeste årene.

Dette foregikk stort sett upåak-

■ Enken Wartuhi Bedrossian, fra „Enkealbumet“ (Witwen in Musch). Dette albumet er en kladdebok med innklebede bilder, sannsynligvis ført av en tysk misjonær B. von. Dobbeler eller hans kone, som representerte Deutscher Hülfsbund i Musch samtidig med Bodil Biørn. Teksten gir opplysninger om enkens navn, hvor mange barn de har og oftest hvilken skjebne ektemennene fikk.

tet av det internasjonale samfunnet, som var opptatt av sin egen storkrig. Tyrkia var alliert med Tyskland, og misjonærenes rapporter til tyske myndigheter ble sensurert. I det nøytrale USA vakte hendelsene i Armenia en viss oppmerksomhet. I Skandinavia og Europa ellers fikk informasjon fra misjonsarbeiderne en beskjeden kanal gjennom de ulike misjonsorganisasjonenes medlemsblader.

Fotosamlingen i arkivet etter Kvinnelige Misjonsarbeidere inneholder totalt 1379 bilder. Det lar seg ikke gjøre i alle tilfeller å bestemme hvem fotografen har vært. Bodil Biørns bilder utgjør utvilsomt kjernen, men mange bilder skriver seg også fra tiden etter at hun reiste hjem til Norge i 1935. Disse kan ha kommet fra KMA's danske søsterorganisasjon.

Utstillingen presenterer 60 fotografier fra arkivet. Via fem hovedoppslag gjøres det rede for historiske fakta omkring Armenia, organisasjonen Kvinnelige Misjonsarbeidere og deretter mer utførlig om Bodil Biørn. Som fotograf og kommentator er det hun som først og fremst gir en stemme til beretningen om det som ettertiden har kalt „det armenske folkemordet“.

Riksarkivets nettutstilling presenterer et materiale som har stor politisk aktualitet i dagens Europa, og som hittil har vært lite kjent. Oppmerksomheten rettes mot et lite antall norske kvinner som i samarbeid med likesinnede i Danmark, Sverige og Tyskland gjorde armenernes sak til en livsoppgave. Utstillingen er laget av Vilhelm Lange, med teknisk bistand fra Mariann Stageberg i Riksarkivets it-avdeling. ♦

<http://www.arkivverket.no/webfelles/armenia/folkemord.html>

Bergen Byarkiv til nye lokaler

Arne Skivenes

■ Fra omvisningen i ett av spesialmagasinene. Foto: Rune Kilen.

■ Utstillingsområdet er gitt universell utforming. Foto: Rune Kilen.

12 m høy arkiveringsautomat for tegninger, spesialmagasin for storformater, 4 klimasoner, universell utforming av utstillingslokale for arkivutstillinger, store arealer til ordningsprosjekter, frysetørring – det er noen av de nye elementene ved Bergen Byarkivs nye lokaler

Den lange tiden med drømmer, ønsker og planer er over: 16.juni 2005 åpnet Bergen Byarkiv sine nye lokaler. Den nye adressen er Kalfarveien 82. Den tilhører et stort bygningskompleks som tidligere huset Hansa Bryggeri AS. Lokalhistorisk Arkiv i Bergen er samlokalisert med Byarkivet.

Planløsningen kombinerer 2000 kvm arbeids- og ekspedisjonslokaler i en tidligere lagerbygning med 4000 kvm magasiner i fjellhaller umiddelbart bak bygningen.

I 1. etasje har vi plassert mottak av arkivsaker, ordningsrom og lo-

kaler for bokbinding og konservering samt andre tekniske rom. Vi får to store mottaksrom, derav ett for personsensitivt materiale. Det er ett stort og et ordinært ordningsrom samt et fotorom for skanning etc. Den tekniske avdelingen har også rom for frysetørring.

Publikumsarealene ligger i 2. etasje. De omfatter vestibyle/ekspedisjonsareale, utstillingsområde, lesesal med arbeidsrom for grupper og en forskercelle samt møterom/kursrom. Publikumsarealene har fått universell utforming, bl.a. med lese-TV for svaksynte. I tilknytning til lesesalen er det en stor safe med magasinstandard, der det er plass for materiale som benyttes flere dager i strekk.

I 3. etasje ligger de fleste kontorene, møterom, fotoatelier samt flere nærmagasin.

Gjennom alle etasjene går et 12 meter høyt magasin. Her oppbeva-

res alle store tegninger og kart i en elektronisk betjent dokumentheis, en såkalt „Tornado“. Et stempel skyver den ønskede skuffen ut i en heis som bringer den til et betjeningsbord i 1. eller 2. etasje. Dette er bedre både for rygger og arkivmateriale.

De fleste magasinene er plassert i fjellhallene: vi har en stor og tre mellomstore over to etasjer og fem mindre over en etasje. I tillegg til reoler for „vanlige“ arkivsaker er det en del spesialmagasin. En hall har to klimasoner: en for foto og en for mikrofilm og CD'er. En hall er spesialinnredet for spesialformater og storformater: faner, lange kartruller, malerier, store modeller og plansjer. To haller har reoler spesialdimensjonert for oppbevaring av flyttekartonger, både til enkelte store bedriftsarkiv som vil bli oppbevart slik inntil videre, og til nye tilvekster som avventer ordningsprosjekter. En av hallene står i denne omgang uten reolinnredning. De øvrige har en total kapasitet tilsvarende over 40.000 hyllemeter.

Reolene i de toetasjes magasinene har et messaningulv innebygget i selve reolkonstruksjonen. Det er heiser mellom etasjene.

Fjellhallene er fra tidligere utstyrt med betongvegger og en betonghvelving. Det er passasje mellom veggene/hvelvingen og selve fjellveggen. Som en ekstra sikring er det lagt inn en plastduk innenfor betongveggen, i ca 10 cm avstand fra denne.

Vi har nå arkivlokaler som fullt ut oppfyller alle krav, samt legger til rette for gode arbeidsmiljø både for ansatte og brukere. Dette er et godt utgangspunkt for å skape et bemerkelsesverdig godt nytt byarkiv for Bergens by og innbyggere. ♦

Finländska arkiv i Ryssland

– dokument om östra Finlands historia 1563–1944

Åren 1932–34 uppfördes i Viborg i stadsdelen Tervaniemi en ny byggnad för det landsarkiv vars arkivdistrikt omfattade hela Viborgs län; byggnaden planerades av arkitekt Uno Ullberg. Under de fem år fram till II världskriget som arkivet hann verka mottog det ca 4.000 hyllmeter handlingar. Hälften av dessa arkivkällor blev under Vinterkriget kvar i järnvägsagnar vid Viborgs station, i samband med misslyckade evakueringsförsök. Såväl materialet i järnvägsagnarna som Viborgs landsarkiv klarade sig s.g.s. oskadda trots de återkommande massiva sovjetiska bombardemangen. Största delen av Viborgs län överlätts till Sovjetunionen i fredsslutet i mars 1940. Det finländska arkivkrigsbytet fördes sedan tillbaka till den arkivbyggnad varifrån man försökt evakuera det. Dit överfördes också andra arkiv som man inte hann evakuera från de avträdde delarna av Viborgs län. Staden Sordavala stad måste t.ex. utrymmas mycket snabbt (se NA 2/2003), vilket ledde till att en rad mycket viktiga arkiv från stadsförvaltningen, skolor och företag m.m. föll i sovjetisk hand. År 1940, efter fredsslutet, överfördes 60 lastbilslass med arkivalier från Sor-

davala till Viborg. De nya innehavarna gav Viborgs landsarkiv namnet Leningradområdets arkiv (Leningradskoe gosarkhiv).

Finländarna återtog Viborg rätt snabbt efter Fortsättningskrigets utbrott sommaren 1941, men fann inte det arkivmaterial som gått förlorat i Vinterkriget. Ryssarna hade nämligen hunnit transportera 11 järnvägsagnar med handlingar till Kostroma i mellersta Ryssland, därifrån de återbördades då kriget var slut 1944. Efter Fortsättningskriget måste Finland i enlighet med fredsvillkoren överlåta material rörande Viborgs län i lantmäteriverkets och topografkårens arkiv. Arkivbestånden har även efter dessa krig utökats med uppdagade arkiv efter myndigheter, organisationer och enskilda. Det största fyndet gjordes på 1980-talet då man i källarutrymmen under Viborgs järnvägsstation hittade väldiga mängder med arkivkartonger, vilket i sin tur ledde till problem: det förra landarkivet kunde, av utrymmesbrist, inte ta emot materialet. Man övervägde t.o.m. att förstöra materialet, men beslöt sedan att dela på det finländska material som blivit kvar i eller överförs till Sovjetunionen. Viborgs f.d. landsarkiv behöll arki-

Tapio Hämynen

ven efter arkivbildare i Viborg eller på Karelska Näset, medan nuvarande Karelska republikens statliga arkiv (i Petroskoi) erhöll det övriga arkivmaterialet rörande Viborgs län. De finländska arkiven utgör idag ca 10 % av materialet i Leningradområdets arkiv. Bestånden uppgår till ca 1,2 miljoner arkivkartonger, av vilka de finländska handlingarna utgör ca 140.000 st. (efter 450 arkivbildare). Karelska republikens statliga arkiv igen innehåller betydligt färre finländska arkiv: 567 kartonger (efter 39 arkivbildare).

Som första utlänning i Petroskoi

Arbetet med en doktorsavhandling om demografiska och ekonomiska frågor i nordligaste delen av f.d. Viborgs län 1880–1940 fick mig att sommaren 1990 anhölla om tillstånd att få nyttja arkivet i Petroskoi. På den tiden var avtalet om vetenskapligt och tekniskt forskarutbyte mellan Finland och Sovjetunionen ännu i kraft. Riksarkivarien i Helsingfors skickade därför ett rekommendationsbrev till Moskva, och efter tre månader fick jag rätt att använda arkivet. Jag kom som

■ Denna karta från år 1940 återspeglar de nya realiteterna efter vinterkriget. Även en ovan läsare av kyrillisk skrift torde snabbt hitta arkivstäderna.

första finländare att bekanta mig med det finländska arkivmaterialet i Karelska autonoma sovjetrepublikens statliga centralarkiv. Detta skedde under president Michail Gorbatsjovs glasnostperiod, en tid av allt större öppenhet som varit klart skönjbar redan 1989. Under de tre månader som jag vistades i Petroskoi var källden det största problemet: Temperaturen i arkivets forskarsal var + 8 grader C och var inte högre i mitt nattkvarter. – Trots dessa besvärliga förhållanden erhöll jag utomordentlig betjäning i arkivet. Jag hade kommit till arkivet i kraft av ett officiellt statsfördrag och hade därmed t.o.m. en finskspråkig tolk, som dock ej behövdes eftersom de dokument jag använde var skrivna på finska eller svenska. De ryskspråkiga arkivförteckningarna beredde mig inte heller större problem, och i forskarsa-

len fanns en tjänsteman som talade tyska.

Inför avfärden hade jag hört varningar om att forskarna bara tillställdes ett urval av handlingarna. Ännu i början av 1980-talet fick historikerna nöja sig med det som arkivet ansåg befogat att ställa till förfogande. Framstegen har för den egna forskningens del varit beroende av om man funnit en arkivarie som är tillräckligt insatt i resp. forskningstematik för att ur de stora samlingarna hitta de rätta handlingarna. Alla arkivförteckningar och handlingar som jag bad om hämtades dock snabbt, och jag fick t.o.m. tillstånd att ta kopior av handlingarna med den kopieringsapparat som jag fört med mig (rent formellt skedde det dock under resp. arkivtjänstemans tillsyn).

Det ryska arkivväsendet är vid första påseende rätt likt det fin-

ländska. Myndighetsarkiven överläts med tiden till statliga centralarkiv, vilka också samlar in privatarxiv inom ramen för sitt distrikt. De finländska handlingarna utgjorde en separat helhet; ur arkivförteckningarna framgick det att mer än 5.000 dokument överförts från Viborg till Petroskoi år 1988.

För min doktorsavhandling gick jag systematiskt (dokument för dokument) igenom 27 fondarkiv, dvs. arkiven efter 27 arkivbildare. I varje fondarkiv hade dokumenten arkiverats utgående ifrån ett slags dossiersystem. Handlingarna hade, enligt ämne, delvis lösgjorts från sitt arkivsammanhang, vilket innebär att olika arkivbildares handlingar i någon mån blivit sammanblandade. På det hela taget hade jag dock inte några större källkritiska problem vid användning av materialet. Flera arkiv som jag trodde

gått upp i rök återfanns i gott skick i Petroskoi. Vid uppordnandet har man tydligen inte förstört några handlingar.

En stor del av länsstyrelsearkivet är i Viborg

Återstoden av Viborgs länsstyrelses arkiv utgör än idag en central del av arkivbeståndet i det gamla landsarkivet. Hälften av länsstyrelsearkivet hann evakueras före det sovjetiska störfallet i juni 1944 och blev sedermera placerat i dagens landsarkiv i S:t Michel. Circa 400 hyllmeter handlingar blev kvar i Viborg. De utgör idag den största finländska arkivhelheten i Lenoblogosarkiv.

I Ryssland anges arkivens storlek inte i hyllmeter utan i antalet arkivkartonger (-mappar). Varje arkivbildare bildar en egen fond. Fonden kan i sin tur innehålla ett varierande antal aktmappar, s.k. delo. En dylik delo-mapp kan omfatta allt från en sida till flera hundra sidor, men utgör i regel inte en så diger helhet som genomsnittsarkivkartongen i dagens Finland.

Omordnandet av materialet i Viborgs länsstyrelses arkiv enligt ryska arkiveringsprinciper har krävt en stor arbetsinsats. Länsstyrelsearkivet är omordnat i sakakter, vilket innebär att den ursprungliga ordningen rubbats. Arkivet innehåller inte längre några serier av t.ex. diaries eller ankomna och avsända brev, utan hela arkivet har

omordnats till sakakter à tiotals eller hundratals sidor. Antalet sakakter är inemot 46.000. En dylik sakakt kan innehålla flera äldre länsstyrelseakter, brevkoncept, trycksaker, anmälningar, missiv m.m. i anslutning till resp. fråga.

För en nyttjare av arkivet är det utomordentligt att man t.ex. uppgjort en förteckning på 27 sidor över ovannämnda serie av sakakter. I förteckningen anges akterna (delo) nummer och innehåll, i korthet. Förteckningen uppger också gränsåren för handlingarna i akten och antalet uppslag som den omfattar. Förteckningarna (opis) över arkivbildarnas (fond) handlingar är indelade så, att sakakterna från tiden före oktoberrevolutionen (1917) har sina förteckningar och sakakterna från tiden efter revolutionen sina. De sekreta handlingarna utgör en tredje kategori med egna förteckningar.

Nyttjandet av arkiven idag

Nuförtiden står det forskarna fritt att nyttja handlingar i Lenoblogosarkiv och Karelska republikens statliga arkiv. Framtagandet av önskade handlingar till forskarsalen sker i regel lika snabbt som i de finländska arkiven, men man bör vara beredd att fylla i och under-teckna flera blanketter. Kopior av handlingar kan fås på bäge arkiv. I Viborg har kopiornas pris än så länge varit relativt skäligt, men i Petroskoi är de hutlösa. Praxis är

numera att man förväntas skriftligen anmäla om sitt kommande besök och vilka handlingar man behöver. En studerande gör klokt i att medföra rekommendationer från sin lärare. Eftersom man vid dessa arkiv inte behärskar finska bör nämnda rekommendationer och meddelanden vara avfattade på ryska eller engelska. Det är även skäl att i förväg ta reda på när arkiven håller öppet, eftersom högtidsdagar eller lediga dagar (enligt andra sedvänjor än våra) kan ställa till med problem för den presumtive arkivbesökaren. Man bör också i förväg förvissa sig om att det önskade materialet inte är belagt med nyttjandeförbud.

För närmare uppgifter om arkivmaterialet se:

Tapio Hämynen, Karjalan tasaval-
lan valtionarkistossa Petroskoissa
olevat luovutettua Karjalaa koske-
vat arkistot [Handlingar i Karelska
republikens statliga arkiv rörande
det avträdde Karelen], [www.utu.fi/
agricola/inst/petros/](http://www.utu.fi/agricola/inst/petros/)

Jukka Partanen, Leningradin oblas-
tinarkistossa Viipurissa säilytettä-
vät suomalaiset arkistot [finska ar-
kiv i Leningradområdets arkiv i Vi-
borg], [www.joensuu.fi/historia/ob-
last/index.html](http://www.joensuu.fi/historia/oblast/index.html) ◆

Skribenten är professor i historia vid Joensuu universitet.

Skall arkivverket överta krigsarkivet?

Pertti Hakala

Redan en längre tid har det glunkats i arkivkretsar om att man på ansvarigt håll förhandlar om en överföring av Krigsarkivet till arkivverket (Krigsarkivet har hittills lytt under Förvarsministeriet). Förhandlingarna hade denna vår avancerat så långt att även arkivverkets personal kunde upplysas om dessa ingalunda oproblematisks planer. En utredning i ärendet, initierad i oktober 2004, blev klar den 6 april 2005.

Utredningen har sammanställts av det internationella konsultföretaget BearingPoint, i samråd med företrädare för Förvarsministeriet, Förvarsmakten, Krigsarkivet och arkivverket, och har därefter överlämnats till Undervisningsministeriet. Beställare är Förvarsministeriet. Utredningens uttalade syfte är 1) att göra en helhetsbedömning av Krigsarkivets ställning, uppgifter och resurser i ett läge där man utöver traditionell arkivverksamhet ställs inför nya utmaningar, 2) att föreslå en ny modell för en fortsatt tryggad verksamhet med beaktande av ett eventuellt samarbete med arkivverket, och 3) i detalj skissera upp hur en dylik modell kunde se ut (organisation, resurser, ändrad lagstiftning) och dra upp riktlinjer för introduceringen av denna modell i början av 2007.

I denna beställda utredning ser nuläget onekligen bekymmersamt

■ Vad otillräckliga resurser för uppordning och förteckning kan innebära framgår med önskvärd tydlighet av denna bild. Foto: Krigsarkivet.

ut. Krigsarkivet framstår där som något av en anomali i en struktur

som bygger på direkt befälsordning; arkivet utgör i administrativt

hänseende en enhet inom Försvarshögskolan och är därmed beläget på sidan om den befälshierarki som skulle möjliggöra order till de stabsarkivförvaltningschefer vilka leder arkivverksamheten vid truppenheterna. Krigsarkivet har följaktligen endast haft nominella befogenheter vid utvecklingen av försvarsmaktens dokumentförvaltning och arkivfunktion. De 1,5 årsverk som avdelats för detta fält har till råga på allt varit otillräckliga. Att arkivinspektionerna på fältet inte haft önskad verkan, för dokumentförvaltningens del, kompletterar denna relativt dystra bild. Trots att arkivlagen sedan 1981 stadgat om arkivbildningsplan håller Försvarsmakten först nu på att få en sådan. (Det är skäl att märka att arkivlagens stadganden i alla avseenden också gällt försvarsväsendet; arkivverket har dock i praktiken låtit Krigsarkivet övervaka tillämpningen.)

I enlighet med en naturlig strävan efter fältmässighet har de olika enheterna inom Försvarsmakten redan efter 10 år kunnat överföra sitt material till Krigsarkivet, me-

dan arkivverket inte över huvud tar emot material som är yngre än 40 år. Arkivmaterialet har tyvärr inte alltid uppfyllt de krav som numera ställs på material som skall förvaras varaktigt. Resurstilldelningen har för Krigsarkivets del varit otillräcklig, vilket inneburit att man inte kunnat avdela resurser för uppordnande av materialet i magasin. Utredningen bekräftar pressuppgifterna om att det oordnade materialet, delvis från de senaste krigen (1939–40, 1941–45), uppgår till ca 16 hyllkilometer. Lagstadgad informationsservice har krävt en anseelig del av de 26,5 årsverk som stått till buds för traditionell arkivverksamhet.

Eftersom Krigsarkivets ledning knappast hållit tyst om dessa brister inom dokumentförvaltning och arkivfunktion torde vederbörande på Försvarsministeriet inte ha varit omedvetna om läget. Att man just nu beställt en utredning som syftar till en överföring av Krigsarkivet till arkivverket torde dock bero på två andra faktorer: Krigsarkivets nuvarande arkivutrymmen är inom en

snar framtid fyllda, och därtill måste frågan om långtidsförvaring i elektronisk form lösas, också inom Försvarsmakten. Bägge frågorna är av anseelig och därmed kostsam storleksordning. Utredningen sticker inte under stol med dem, men bedömningen att Krigsarkivet, efter uppordning av nämnda 16 hyllkilometer, i ännu 10 år (–2015) skulle kunna ta emot arkivleveranser i dagens omfattning framstår nog som väl optimistisk.

I linje med dagens budskap om att organisationerna bör koncentrera sig på kärnverksamheten, och lägga ut mindre relevant verksamhet på beting eller utlokalisera den (outsourcing), rekommenderar utredningen en lösning där Försvarsmaktens arkivansvar reducerats till ett minimum. Utredningen pläderar för inrättande inom Försvarsmakten av en ny ledningsgrupp för records management med styrande och rådgivande funktioner och en bibehållen arkivbildarstruktur på fältet, där varje enhet får en registrator som underlyder respektive stabsarkivförvaltningschef. Bara det sekretessbelagda materialet skulle stanna hos Försvarsmakten; allt annat skulle i fortsättningen överlåtas till enheter inom arkivverket (Riksarkivet och landsarkiven) på samma sätt som tidigare dvs. redan efter 10 år. Därmed skulle arkivverket få ytterligare 76 arkivleverantörer. Krigsarkivet skulle i organisatoriskt hänseende anslutas till Riksarkivet och i fortsättningen endast motta försvarsrelaterat material från huvudstadsnejden.

I praktiken skulle detta innebära att arkivförvaltningsfunktionerna vid dagens arkivverk borde, för de mest omfattande och arbetskrävande momentens del (inspektioner och skolning), utsträckas till att även omfatta Försvarsmakten. Försvarsmakten skulle ytterligare be-

■ En utrangerad kanon har ställts vid ingången till Krigsarkivet [fi. Sota-arkisto] för att markera de militära konnotationerna. Foto: Krigsarkivet

■ Krigsarkivet är inrymt i en rätt anonym f.d. kontors- och industrifastighet.
Foto: Krigsarkivet.

sparas utvecklingen av egna regelverk och system för långvarig förvaring av elektroniskt material, om arkivverket inom ramen för SÄHKE-projektet (se NA 3/2003) tog hand om saken. Utredningen räknar med en inbesparing av minst 2 miljoner euro per år, för försvarets del.

Vid arkivverket är man förstas medveten om att ett övertagande av Krigsarkivet och ovan nämnda funktioner skulle innebära ökade kostnader. Man har därför ställt en rad villkor (15 årsverken i 10 års tid bör Försvarsmakten kunna avdela, för uppordnandet och förtecknandet av ovan nämnda 16 hyllkilometer) och stipulerat om leverans av tjänster, mot ersättning. Försvarsmakten kan beredas möjligheter att hyra in sig, t.ex. beträffande de 1,8 hyllkilometer som förvaringen av stamkort för reserven (ca 700.000 man) kräver. Eftersom arkivverket mottar kostnadsfritt bara sådant material som är äldre än 40 år skulle Försvarsmakten bli tvungen att betala för förvaringen av yngre arkiv.

Trots dessa och andra förbehåll har utredningen inte väckt någon stor entusiasm inom arkivverket. Medlemmarna av de samarbetsorgan där såväl ledning som personal är företrädare har tagit del av utredningen under sommaren, och i flera utlåtanden förhållit sig reserverat avaktande. En passus om att fusionen för Försvarsmaktens del inte får leda till vare sig försämrade

KRIGSARKIVET

Forskarplatser: 24
Arkivbestånd: 42,6 hyllkilometer
Personal: 34
Personalresursfördelning:
– mottagning av arkiv 1,5 årsverk
– förteckning och beskrivning 4 årsverk
– informationstjänst 21 årsverk
– arkivförvaltning 1,5 årsverk
– stödfunktioner 6 årsverk
8.776 forskarbesök (2004)
6.934 utredningar (2004)

servicenivå eller höjd kostnadsnivå har fått många läsare av utredningen att höja på ögonbrynen, och befara att det i så fall blir arkivverket som får ta de oundvikliga merkostnaderna. Arkivbildartillskottet (nämnda 76) väcker oro, särskilt hos landsarkiven, som befärdar fler åtaganden inom såväl arkivförvaltning som förvaring och informationstjänst, utan motsvarande resurstillskott.

Den ställvis tröttnande omständliga utredningen är full av upprepningar, men samtidigt förtegen på en rad punkter. Det förblir sålunda oklart hur integreringen av Krigsarkivets organisationsstruktur med Riksarkivets förväntas ske i praktiken, och vilken status Krigsarkivet kan tänkas få (jämfällt med en ordinär enhet i RA, men ändå med egen ledning?). Formuleringarna beträffande VAKKA-arkivdataba-

sen och dess utsträckande till Krigsarkivet är också luddiga; som känt borde databasen för arkivverkets del vara färdig (uppgifterna inmatade) 2007, men hur går det om Krigsarkivet blir en del av Riksarkivet? Utredningen medger att inmatningen av uppgifter i arkivdatabasen till dags dato varit begränsad. Krigsarkivets egen arkivdatabas är sökbar endast innanför de egna väggarna.

Smärre knöligheter såsom bedömningen att arkivmaterialet i Krigsarkivet, efter stängningsdags = kl. 16, kunde vara tillgängligt i Riksarkivet, vilket förutsätter biltransport, förstärker bilden av två disparata strukturer där mycket bör göras innan de tu vardas ett.

I utredningen pläderar Försvarsministeriet för en fusion 2007, medan arkivverket vill skjuta fram den med ett år.

Arkivverket tog officiellt ställning i frågan den 17 augusti med ett utlåtande som upprepar, och på vissa punkter förtydligar ovan anförda strikta krav. Man är inte beredd att rucka på tidtabellen och vidhåller med enfaset att arkivverket bör kompenseras till fullo för omkostnader som Krigsarkivets nuvarande verksamhet förorsakar. Kravet på arkivbildningsplaner för arkivbildarnas del upprepas; arkivverket förväntar sig även insyn och inflytande över ev. tjänsteregleringar i samband med den planerade fusionen. Tilläggsresurserna för uppordning av äldre material bör permanentas – vidden av detta problem, och förteckningsproblematiken, har klarnat vid närmare granskning. Arkivverket påtalar också det faktum att en fusion rubbar alla tidigare prognoser för arkivutrymmenas del.

Utlåtandet har tillställts Undervisningsministeriet, som nu har bollen i denna fråga. ♦

Markeringen av 1905 i de svenska arkiven

Leif Gidlöf

Attityderna till jubileer på kulturarvsområdet kan skifta. Kvar står att resultatet – det må gälla nationen, en organisation eller ett företag – nästan alltid blir en mobilisering av resurser för forskning och tillgängliggörande. Nya problem och infallsvinklar synliggörs. I bästa fall får uppmärksamheten i media positiva effekter på historieintresset och bilden av arkiven som källa till kunskap och upplevelser.

När det gäller markeringen av 1905 finns ingen anledning att sticka under stol med att initiativ och drivkrafter i högre grad kommer från Norge än från Sverige. Bilden av 1905 liksom kunskapen om unionen i stort skiljer sig av naturliga skäl, något som också märkts i samarbetet på institutionsnivån. Intrycket är ändå att intresset även i Sverige tilltagit i takt med att perspektiven breddats till unionens betydelse för idéutbyte, kulturimpulser och näringsliv. Upplösningen 1905 har också lyfts fram som exempel på en fredlig politisk skilsmässa och därmed något av relevant förebild i vår egen tid. Balansen mellan unionens negativa och positiva sidor har med tidsavståndet blivit lättare att värdera. Detta präglar i hög grad den omfattande litteratur som sett dagens ljus i unionsmarkeringens spår.

Redan 2000 togs den första kontakten mellan det norska Projekt 1905 och bl.a. svenska Riks-

kivet med målet att vid Nasjonalbiblioteket bygga upp en hemsida (nettsted) med arkivhandlingar, bilder, tryck och texter från båda länderna. Efter ett upptaktsmöte i Oslo hösten 2002 tog arbetet konkreta former, och en inventering kunde börja. Från svensk sida deltog också Kungl. biblioteket för tidningar, tryckta pamfletter m.m. Riksarkivet samordnade en insamling av arkivmaterial även från Krigsarkivet, Slottsarkivet, Bernadotteska arkivet, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek samt Uppsala universitetsbibliotek. Det hela skannades vid Stockholms stadsarkiv, försågs med textunderlag och levererades till projektet.

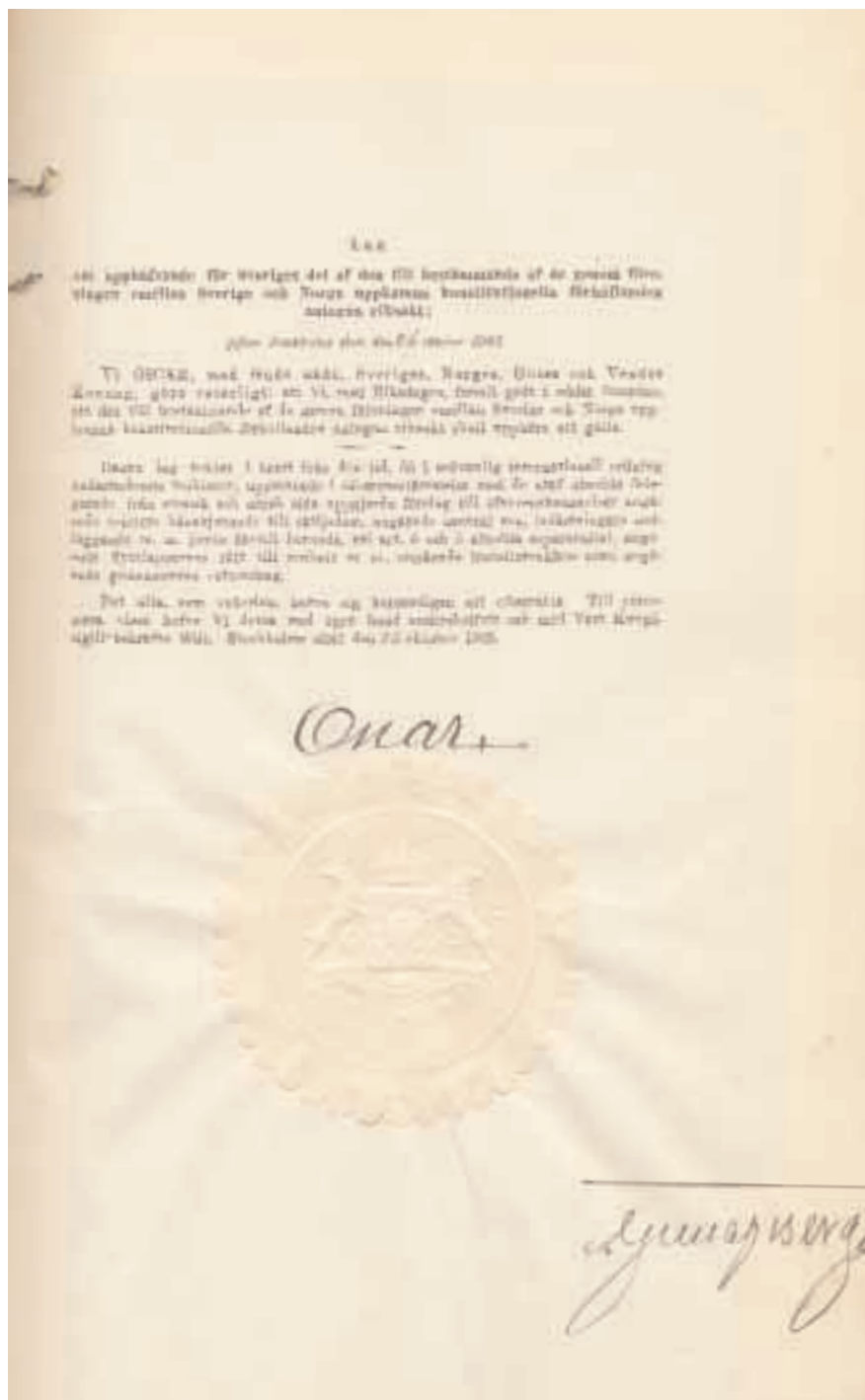
Den färdiga hemsidan www.nb.no/baser/1905 lanserades i god tid som en upptakt till jubileumsåret – i Oslo den 14 januari 2004 och i Stockholm (Riksarkivet) följande dag. På hemsidan utformades också en mer pedagogisk del, anpassad till den norska skolan. Någon direkt svensk motsvarighet på den punkten gick dessvärre inte att få till stånd.

Otryckta protokoll, privata dagböcker och hemliga mötesanteckningar

Vid årsskiftet 2003/04 kom också igång ett stort arbete med att ge ut otryckta protokoll, privata dagböcker och informella, i varje fall vid tidpunkten hemliga, mötesanteckningar från utskottsarbetet

vid i första hand de båda urtima riksdagarna 1905 (Unionsupplösningens riksdagar – 1905 speglat i protokoll, anteckningar, dagböcker). Projektet finansierades delvis av Riksbankens jubileumsfond och drevs i regi av Riksdagsbiblioteket under ledning av biblioteksrådet Margareta Brundin och prof. Evert Vedung. Publikationen i två stora band är att se som Riksdagens mer varaktiga bidrag till jubileumsåret. Även Riksarkivet medverkade i redaktionsarbetet, och handlingarna kommer från Riksarkivet, Uppsala universitetsbibliotek och (särskilt bildmaterialet) Riksdagsbiblioteket. Tydningen av handstilar innebar ett avsevärt arbete, likaså genomgången av de delvis stenografiska anteckningarna av sekreteraren prof. Sam Clason – inom parentes sedermera riksarkivarie.

En annan publikation under året med särskilt stark arkivanknytning blev arkivrådet Evabritta Wallbergs utgåva (Unionsåret 1905 – dramatik och vardag) av den täta brevväxlingen mellan två centralt placerade svenska militärer – konteramiral Wilhelm Dyrssen, chef för de till västkusten sammandragna flottstyrkorna, och kapten Joakim Åkerman, militärexpert från generalstaben i den svenska förhandlingsdelegationen i Karlstad – och deras hustrur. Breven, som förvaras i Krigsarkivet, ger en personligt färgad bakgrundsteckning

■ Vid ett särskilt sammanträde den 26 oktober 1905 beslutade regeringen slutligen att erkänna Norge som en självständig stat. (Justitiedepartementet, statsrådsprotokoll den 26 oktober 1905.)

Foto: Ann-Sofie Persson

inför och under jubileumsåret. Där bland märks Grenserelationer 1800–2005 – livet langs Kjølen (Karlstad 2003), Nasjon og union – symbolikk og ritualer i Norge og Sverige 1800–2005 (Oslo 2004), Prosjekt 1905:s båda avslutningskonferenser på Norsk Folkemuseum resp. Nordiska Museet (april–maj 2005), När kartor ritas om – secessioner i Norden (i Riksdagen september 2005) samt Nationalismen, unionen och demokratin (Karlstad september 2005 i regi av Föreningen Norden).

Den självklara slutkommentaren är att vi från arkivhåll alltid bör gripa tillfället att knyta an till och aktivt stötta nyforskning, källutgåvor och historisk debatt i spåren av allmänintresset runt jubileer av denna karaktär. Ännu återstår att se hur tvåhundraårsminnet av 1809 kommer att uppmärksammas i Finland och Sverige. Även här har Riksbankens jubileumsfond visat ett starkt intresse av att driva på och medverka. ♦

Skribenten är arkivråd.

Også det norske Arkivverket har markert at det i år er hundre år siden unionen med Sverige ble oppløst. Om det kan man lese i neste nummer av Nordisk arkivnyt.

till händelserna under året – stämningsslägen, oron för krig, personliga funderingar, recensioner av Oscar II och de ledande politikerna, hur vardagslivet hemma påverkas. Båda publikationerna presenterades vid ett seminarium i Riksarkivet i juni 2005 tillsammans med en miniutställning.

Även inom andra delar av den svenska arkivvärlden har aktiviteter av olika slag genomförts. Så har landsarkivet i Östersund levererat material till Kulturnett Trøndelag och medverkat i de Jämt-Trønders-

ka historiedagarna med unionen som självklart tema för året. Värmlandsarkiv i Karlstad har etablerat ett samarbete med Statsarkivet i Hamar för boken "Naboliv – Värmland och Hedmark i arkivens belysning". På flera håll har gjorts egna små utställningar, och särskilt Riksarkivet och Krigsarkivet har lånat ut centrala dokument till bl.a. Stortinget, Forsvarsmuseet och Norsk Folkemuseum.

Riksarkivet och i några fall även andra svenska arkiv har deltagit i flera konferenser som arrangerats

Krigsarkivet

200 år

Ulf Söderberg

I år jubilerar Krigsarkivet i Sverige. Institutionen grundades nämligen 1805 som en del av den då uppsatta Fältmätningsskåren. Det är en av Nordens största arkivinstitutioner. Där finns f.n. drygt 72 hyllkilometer pappershandlingar, cirka 900.000 kartor och ritningar, 5–600.000 fotografier, 250.000 böcker samt mikrofilm, microfiche och digitala upptagningar. De äldsta handlingarna är från 1530-talet och de yngsta praktiskt taget från idag. Institutionen har 28 anställda. Därav är hälften arkivarier.

Krigsarkivets historia följer ganska väl utvecklingen av det svenska försvaret. Institutionen var vid grundandet och under flera decennier framöver framförallt en plats där kartor förvarades. Dessa skulle hållas tillgängliga för militären för vilka kartor alltid har varit och fortfarande är av stor betydelse. Under en stor del av 1800-talet hade institutionen få likheter med ett arkiv i dagens betydelse – det fanns för övrigt utöver Riksarkivet knappast några arkivinstitutioner i Sverige och knappast ens Riksarkivet kan sägas ha varit ett arkiv i vår betydelse av ordet.

För Krigsarkivet ändrades förhållandena då institutionen kom att tillhöra den 1873 grundade Generalstaben och inom denna den krigshistoriska avdelningen. Det gamla och inte förverkligade uppdraget för Krigsarkivet att skriva Sveriges krigs historia genomför-

■ "Torshavn 2/6 1930" står det på baksidan av detta fotografi. Det är taget av sedermera generalmajoren och chefen för Flygvapnet Eric Virgin under en kommendering till Island 1930. Krigsarkivet, Virgin-af Klintska arkivet, vol. 3. Reprofoto: Krigsarkivet

des åtminstone delvis av just krigshistoriska avdelningens officerare. För att kunna skriva krigens historia krävdes mer än bara de gamla kartorna från 16- och 1700-talen som funnits i Krigsarkivet allt sedan 1805. Genom en rad kungliga beslut på 1870- och 1880-talen skulle de lantmilitära myndigheternas äldre arkiv levereras till Krigsarkivet. År 1882 öppnades en forskarsal för allmänheten (som vid denna tid inte var särskilt allmän).

Det var officerarna som hade makten och inflytandet i krigshistoriska avdelningen. Det fanns tidvis starka spänningar mellan Krigsarkivet och krigshistoriska av-

delningen. Dessa blev speciellt framträdande under 1920- och 1930-talen. Till en del berodde det höjda tonläget på de inblandade personerna. Krigsarkivarie sedan 1921 var fil.dr Birger Steckzén (1892–1967) som tidigare arbetet i Riksarkivet. Han hade tidigt ett klart mål för Krigsarkivet. Han ville att Krigsarkivet skulle bli självständigare, få en starkare organisation och en betydligt stärkt arkivprofessionell prägel. Självständigheten skulle markeras gentemot såväl militären som Riksarkivet. Arkivprofessionaliteten skulle stärkas genom att högt utbildade akademiker skulle tjänstgöra i institu-

■ Norska polititrupper åker över gränsen vid Eda tullstation vid befrielsen den 10 maj 1945. Krigsarkivet, Försvarsstabens informationsavdelning, bildarkivet, Norge nr 1720. Foto: Westlund. Reprofoto: Krigsarkivet

tionen i stället för ditkommenderade officerare. Steckzén nådde dessa sina mål.

Slutet av 1930-talet och framförallt 1940-talet innebar en mycket stark upprustning i Sverige. Detta självklart mot bakgrund av den tilltagande spänningen i Europa och det därpå följande kriget. Genom 1942 års försvarsbeslut tillkom en rad förband och myndigheter inom försvaret. En av de myndigheter som tillkom var Krigsarkivet som fr.o.m. 1944 blev en egen myndighet och arkivmyndighet för alla myndigheter som tillhörde Försvarsdepartementet. Under en stor del av efterkrigstiden och det kalla kriget fanns på så gott som samtliga samhällsområden en parallell myndighetsstruktur inom försvaret. Så även på kulturområdet, där det fanns ett eget arkiv och egna museer.

I samband med dels förändringarna inom Östeuropa kring 1990, dels allmänna tendenser i

den statliga myndighetsstrukturen ändrades detta under 1990-talet. Många myndigheter lades ned eller omstrukturerades. Detta gällde även kulturen inom försvarets område som överfördes till Kulturdepartementet. Krigsarkivet lades ned som egen myndighet 1995 och blev en enhet i Riksarkivet. Riksdagsbeslutet 1995 garanterade dock att Krigsarkivets särprägel även fortsättningsvis skulle behållas. Detta är säkerställt i instruktionen för Riksarkivet och landsarkiven.

Denna koncentration till ett särskilt arkiv för försvarsområdet är inte något för Sverige unikt. Det är den modell som praktiskt taget alla länder har valt. Organisationen växlar från ett land till ett annat. Ibland ligger arkivverksamheten helt inom respektive lands försvarsmakt; stundom t.o.m. så att varje försvarsgren har sitt arkivväsen. Den nära anknytningen till försvarsmakten är särskilt påtaglig i östra och södra Europa och antag-

ligen i flertalet av världens länder i övrigt. Andra gånger ingår försvarets arkiv i respektive lands nationalarkiv.

I det följande berörs några av de uppgifter som Krigsarkivet idag arbetar med.

Kartsamlingarna

Militären har alltid haft ett stort behov av kartor och ritningar. Ett utmärkande drag för Krigsarkivet är därför de stora kart- och ritnings-samlingarna, vilka omfattar långt mycket mer än nuvarande Sverige. Kartsamlingen är, jämte Lantmäteriets, den viktigaste i landet. Även sett i ett internationellt perspektiv är samlingen betydande. Särskilt bör det stora antalet handritade kartor och ritningar från 1600-, 1700-, och det tidiga 1800-talet från olika delar av världen och då förstås främst Östersjöområdet framhållas.

Krigsarkivets kart- och ritnings-samlingar har blivit alltmer nationellt och internationellt uppmärksammade. Förutom utlån till utställningar har även en påtaglig efterfrågeökning skett främst från Finland, Tyskland, Baltikum, Ryssland och Spanien.

Krigsarkivet försöker möta denna efterfrågeökning genom att digitalisera det äldre kartbeståndet och att lägga förteckningar på nätet (www.ra.se/kra/kart.html).

Arkivfrågor i samband med Försvarsmaktens pågående omstrukturering

Det svenska militära försvaret har under de senaste femton åren genomgått mycket stora förändringar. De har inneburit dels att försvarets storlek har minskat kraftigt räknat i antal personer och förband, dels en omstrukturering från ett invasionsförsvar till ett insatsförsvar. Ett stort antal myndigheter har lagts ned, slagits samman eller

■ “Caarte over Den Kongel. Residentz-Stad Kiöbehavn...”. Koppartyck från 1700-talets första hälft. Krigsarkivet, Utländska stads- och fästningsplaner, Danmark, Köpenhamn nr 29. Foto: Krigsarkivet

omorganiserats. Så som tillsynsmyndighet i arkivfrågor har Krigsarkivet följt utvecklingen på nära håll och ibland även varit en del i processen.

I december 2004 fattade Riksdagen ett nytt försvarsbeslut för den kommande femårsperioden. Beslutet innebär ytterligare nedskärningar och omstruktureringar, som på olika sätt påverkar arkivbildningen i myndigheten Försvarsmakten. För Krigsarkivet medför beslutet att vi de närmaste åren kommer att ta emot en rad leveranser från de organisationsenheter som avvecklas. Det innebär också att tillsyns- och rådgivningsarbetet intensifieras.

ADB-medier och ritningsdatabasen BORIS

Så tidigt som på 1970-talet föreskrevs i flera gallringsbeslut digitala leveranser för förnödenhetssystem inom Försvarsmakten. Krigsarkivets positiva inställning till nya medier avklingade efterhand, efter-

som de levererande myndigheterna hade stora problem med konvertering och läsning av sina magnetband. Först betydligt senare har digital arkivering blivit verklighet. De allra första magnetbandsleveranserna skedde år 1990 och avsåg Försvarsmaktens redovisningssy-

stem för förnödenheter. De största och de för forskningen mest intressanta accessionerna har inkommit från Värnpliktsverket/Pliktverket i form av magnetband från det s.k. INSARK-registret (Inskrivningsarkivregistret) fr.o.m. 1969 års mönstring.

Krigsarkivet har under årens lopp tagit emot stora mängder ritningar över krigsmateriel från Försvarets materielverk (FMV) med föregångare. Myndighetens historia sträcker sig ända bort till 1630-talet, då Krigskollegium och Amiralitetskollegium skapades.

Sedan början av 1990-talet har ritningar avseende aktuella materielsystem överförts till en ritningsdatabas hos FMV. Databasen BORIS, med den etablerade standarden CCITT grupp4 calsraster, innehåller nu mer än 1 1/2 miljon ritningar. Enligt ett avtal mellan FMV och Krigsarkivet levereras ritningar över avvecklad materiel till Krigsarkivet via filöverföring till en area av ritningsdatabasen som formellt tillhör Krigsarkivet. Metadata rörande ritningarna levereras dessutom i XML-format. Ritningarna blir på

■ Kopia av ritning till gravvård över fältmarskalken Aug. Ehrensvärd på Sveaborgs fästning. Gravvården modellerades av Sergel och stod färdig bara några år innan Cronstedt överlämnade fästningen till ryssarna 1808. Ritningen är odaterad och osignerad. Krigsarkivet, Fortifikationen, Chefsexpeditionen, Ritningar, Gravvårdar J:8

detta sätt direkt tillgängliga i digital form för allmänheten i Krigsarkivets forskarsal.

Sekretess

En fråga som kräver allt större resurser är den sekretessgranskning som Krigsarkivet ständigt får arbeta med. 1980 års sekretesslag innebär att den myndighet som innehar en sekretessbelagd handling beslutar om utlämning eller inte utlämning. Den sekretess som det här är tal om är "Sekretess med hänsyn främst till rikets säkerhet eller dess förhållande till annan stat eller mellanfolklig organisation". Krigsarkivet har som en följd av den av Riksdagen beslutade nedläggningen och omstruktureringen av ett stort antal förband och staber den senaste 10-års perioden mottagit åtskilliga hemliga och kvalificerat hemliga bestånd. Med kvalificerat hemlig handling avses för att citera lagtexten "allmän handling av synnerligen betydelse för rikets säkerhet". Beslut om en enskilds begäran att få ta del av en kvalificerad hemlig handling fattas av regeringen.

Således har Krigsarkivet nu ett betydande innehav av helt nya handlingar. Många forskare, professionella såväl som amatörer, intresserar sig för allt yngre hemliga stämplade handlingar.

Många avgöranden kan fattas direkt i forskarexpeditionen enligt fastlagda rutiner. Det går i dessa fall att snabbt konstatera att sekretessen har försvunnit. Andra gånger krävs en betydligt mer omfattande sekretessgranskning. För de hemliga skall Krigsarkivet fatta beslut om utlämnande. Ofta klarar vi det ganska bra själva, men många gånger måste vi begära hjälp av i första hand Försvarsmakten som sitter inne med kunskapen om vad som fortfarande, trots försvarets

■ "På väg söderut från Tingvallasjön 28/7 1930" står det på baksidan av detta fotografi. Det är taget av sedermera generalmajoren och chefen för Flygvapnet Eric Virgin under en kommendering till Island 1930. Krigsarkivet, Virgin-af Klintska arkivet, vol. 3. Reprofoto: Krigsarkivet

ominriktning, är hemliga uppgifter. Det händer att vi även måste samråda andra myndigheter. Krigsarkivet fattar sedan beslut om utlämnande/icke utlämnande, sedan vi fått synpunkterna från de nämnda myndigheterna.

För handlingarna som är stämplade kvalificerat hemliga blir det första steget att försöka avgöra om handlingarna i fråga även idag är kvalificerat hemliga eller om sekretessgraden har sjunkit till hemlig eller till och med helt försvunnit. Om vi kommit fram till bedömningen att handlingarna fortfarande är kvalificerat hemliga, överlämnar vi dem till regeringen (Försvarsdepartementet) för beslut. Regeringen meddelar den enskilde sitt beslut.

Försvarssekretessen är i vanliga fall högst 40 år, men den kan i vissa frågor vara betydligt längre (1980:657). Det gäller "landskapsinformation som gäller militärgeografiska förhållanden" (högst 150 år), "rikets fasta försvarsanläggningar för krigsbruk eller under-

hållsanläggningar som kan röja försvarets grupperingar" (högst 150 år), "planerade försvarsanläggningar i form av mineringar och andra hinder" (högst 150 år), "underrättelseverksamheten inom underrättelse- och säkerhetstjänsten" (högst 70 år) samt "militärtekniska forskningsresultat" (högst 70 år).

Firandet

Hur har vi då firat våra 200 år? Det viktigaste är att vi har skrivit en historik om 338 sidor. Den utgör innehållet i Riksarkivets och landsarkivens årsbok för 2005 och publicerades precis i lämplig tid inför den stora festmåltiden i slutet av maj för 128 personer på Karlbergs slott. Där har f.ö. svensk officersutbildning bedrivits oavbrutet sedan 1792. Vi har även haft ett öppet hus för arkivkolleger i Stockholm. I höst anordnar vi vidare nio öppna föreläsningar hållna av en rad framstående forskare som har utnyttjat material i Krigsarkivet (w). ♦

Skribenten är krigsarkivarie i Sverige.

Provisional Section on Sports (SPO)

Klara Lutti

Den internationella organisationen ICA, International Council of Archives bildade under sin kongress Wien 2004 en sektion specialiserad på idrottsarkiv.

Sektionen heter Provisional Section on Sports (SPO) och arbetar för att, på olika sätt, belysa betydelsen av bevarandet och vården av idrottsarkiv för framtida forskning. Detta bör ske utifrån ett internationellt perspektiv, eftersom idrotten på ett unikt sätt sammanför människor över gränserna.

Etableringen av en sektion specialiserad på idrottsarkiv bildades utifrån behovet av att tydligare framhäva de arkiv- och dokumenttillgångar som redan säkerställts av medlemsländernas respektive institutioner. Det här säkerställandet måste ökas även genom att involvera andra representanter inom idrottsvärlden såsom managers, tränare, föreningar, media, supportrar, sponsorer, den olympiska rörelsen och atleterna själva.

Sektionen består av 10 medlemmar:

Ordförande: Abdulla A Kareem El Reyes, Förenade Arabemiraten
Vice Ordförande: Kenth Sjöblom, Finland och Alexandros Krauss, Grekland
Sekreterare: Françoise Bosman,

■ Här tar sig Kenth Sjöholm från finska Riksarkivet en titt i de fantastiska atlas som finns i stadsarkivet.

Frankrike

Vice Sekreterare: Mbaye Thiam, Senegal

Nassira Metritter, Algeriet
Fina Sola I Gasset, Spanien
Isabella Orefice, Italien
Nora Santarelli, Italien
Klara Lutti, Sverige

Sektionens mål är att:

- Engagera många olika representanter från idrottsvärlden i främjandet av idrottshistoria, genom att utveckla nödvändiga och fungerande samverkansformer.
- Främja bevarande, forskning och tillgänglighet av idrottsarkiv och dokumentation runt om i världen, med hjälp av den nya

kommunikationsteknologin.

- Identifiera arkiv, både pappershandlingar och databaser, både de som är välorganiserade och de som inte är omhändertagna och skulle kunna vara i riskzonen att försvinna.
- Dela med sig av kulturella erfarenheter bortom specialiserade arkivarier, konservatorier och historiker, genom att introducera nyskapande samarbetsformer med lokala, nationella och internationella idrottsrörelser.

Första konferensen hölls i Turin

ICA/SPO träffades för första gången den 14–16 april i Turin, Italien. Där beslutades bland annat att sektionen ska organisera en konferens i Turin 2007. Konferensen ska vara ett tillfälle för arkivarier, historiker, museipersonal, media och andra institutioner berörda av idrottsarkiv att diskutera svårigheter och tänkbara lösningar i bevarandet av idrottsarkiv.

Under dagarna i Turin fick sektionen besöka den vackra gymnastikbyggnaden i staden med en gymnastikförening med anor från mitten av 1800-talet. Här bevarades föreningens arkiv i byggnaden. Sektionen fick också besöka det vackra stadsarkivet i Turin som

byggdes redan 1731. En rundtur visade att säkerheten var hög och att forskarsalen både innehöll fresker och modern teknologi.

På National Mountain Museum fick vi se arkivet och få en rundtur i de nybyggda lokalerna med hisnande utsikt över staden.

“Winter Sports Archives”

ICA/SPO ska, i samarbete med The National Archival Association, Piemonte Archival Superintendence, State Archives of Turin, Lazio Archival Superintendence, The National Association of Sports Historians, The National Mountain Museum och The Italian Alpine Club organisera konferensen i Turin 2007 under namnet “Winter Sports Archives”.

■ Här visar personal från stadsarkivet stolt upp den första delen av fem av en publikation av de kartor som scannats och organiserats. Denna del handlar om kartor från krigsmakten.

Den kommer att behandla följande ämnen:

1. Analyser av historiska studier om vinteridrotter i Italien, på en internationell nivå.
2. Olika typer av källmaterial som finns att tillgå i Italien och övriga världen.
3. Presentation av fallstudier. Här ska olika projekt som pågår i Italien presenteras. Dessutom kommer Kenth Sjöblom från Finland och Klara Lutti från Sverige att presentera arkivsituationen i respektive land.
4. Bevara minnet av vinteridrotter – varför? Under denna rubrik kommer en idrottsman, en historiker, en ekonom, en läkare, en journalist och en jurist att få ge sin åsikt. Detta för att få en bild av hur man kan se på idrott.
5. Hur och var ska man bevara och hantera idrottsarkiv? Här ska föreningar, bibliotek, filmarkiv, museer, arkiv och dokumentationscentra närvara.
6. Andra inblandade i vinteridrott. Här ska alla inblandade i att bygga ett samhälle grundat på vintersport närvara: skogsvaktare, ekonomer, skidguider, arkitekter, ingenjörer, tekniker samt näringsidkare.

■ Här visas National Mountain Museum upp sina samlingar. Arkivet hade forskarsal och hade arkivarier anställda för att hjälpa både nyfikna museibesökare och mer seriösa forskare.

7. Filmer kommer att visas på National Mountain Museum (som har ett arkiv med 8 000 filmer som på olika sätt berör bergaktiviteter), och National Museum och Cinema.

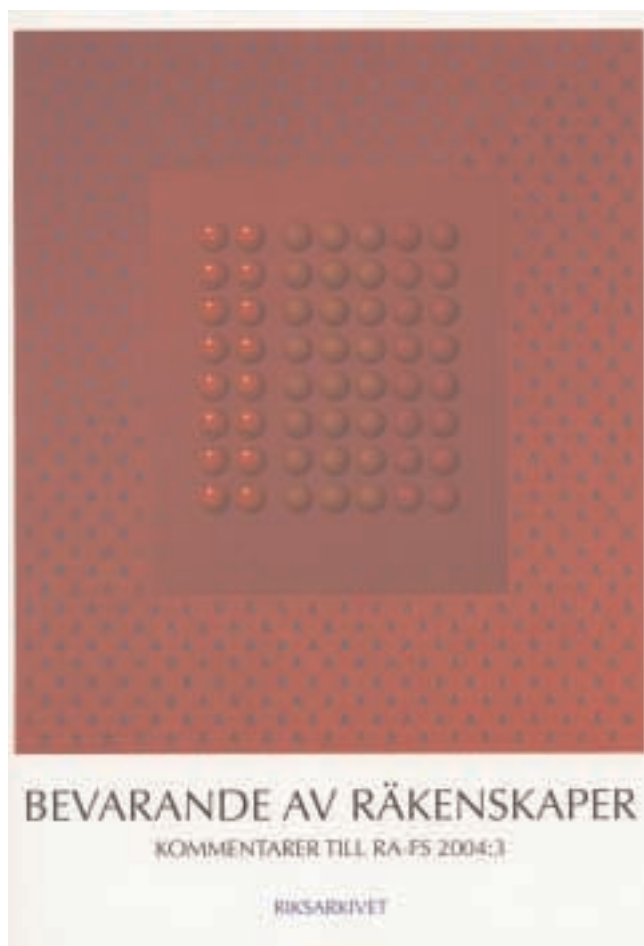
Framtida projekt

Övriga projekt för sektionen blir att, nästa år, arrangera ett möte i Barcelona, där arkitektur som rör OS-städer ska belysas. Vidare ska arkivsituationen i Algeriet och Senegal diskuteras under framtida möten i respektive länder. OS i Beijing 2008 är ett framtida mål för ICA/SPO som då skulle vilja se en internationell diskussion om idrott, historia och arkiv och dessutom göra en utställning kring ämnet. ♦

Skribenten är arkivarie vid Avdelningen för Enskilda arkiv i svenska Riksarkivet i Arninge samt ansvarig för Idrottsrörelsens arkiv i Idrottens hus.

Bevarande av räkenskaper

– kommentarer till RA-FS 2004:3,
Rapport 2005:1, ISBN 91-38-32231-5,
ISSN 1402-9685, Riksarkivet 2005

■ Omslag av Nils Möllerström.

I Riksarkivets rapportserie har utkommit "Bevarande av räkenskaper – en kommentar till RA-FS 2004:3." Rapporten skall underlätta användningen av Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd (RA-FS 2004:3) om gallring och utlån av räkenskapshandlingar. Det är Håkan Lövblad som är förste arkivarie vid Avdelningen för tillsyn och rådgivning i Riksarkivet som har utarbetat skriften. Det fräscha omslaget är gjort av Nils Möllerström. Original av Nora Liljeholm. Detta är en liten, luftig skrift om 18 sidor i behändigt A5-format. Det är som bekant många arkivarier som har aversioner mot ekonomihandlingar och förhoppningsvis får de lite hjälp av denna lättlästa skrift. ♦

Maria Nordström Jarnryd

Byråer blir avdelningar

Förändringens vindar blåser på det svenska Riksarkivet. Fast bara lite grann. Sedan den första juli 2005 är byråerna ett minne blott. Eller rättare sagt byråerna har blivit avdelningar. Benämningen byrå används knappt på andra myndigheter i Sverige längre och har en lite gammaldags klang. För underindelning av avdelningarna används begreppet enhet om ansvarsområdet leds av en chef som har personalansvar. Vid avdelningen för statliga arkiv finns enheterna Marieberg, Arninge, Teknikberoende medier samt Svenskt diplomatarium. Dessa benämndes tidigare områden. Om enheterna i sin tur är underindlade och leds av en chef med personalansvar kallas de för sektioner. Övriga ansvarsområden benämns funktioner. Vid bevarandeavdelningen finns funktionerna Bok-, pappers- och sigillkonservering, Mikrografi samt Experter. Allt i enlighet med ett protokoll daterat den 16 juni 2005. ♦

Maria Nordström Jarnryd

Skribenten är verksam vid Funktion Tillsyn och rådgivning, Avdelningen för tillsyn och rådgivning, Riksarkivet, Marieberg, Sverige

Arkiv i Stockholms stad och län

En ny aktuell broschyr med adresser och telefonnummer till arkiv i Stockholms stad och län finns nu att tillgå. Sammanlagt 44 arkiv finns med varav 24 stycken är kommunarkiv i länet. De arkiv som ligger i Stockholm stad finns utprickade på en karta. Av förteckningen framgår bla att TAM-arkiv har flyttat till Bromma och där blivit sambo med Föreningen Stockholms Företagsminnen, som just nu byter namn till Centrum för Näringslivshistoria. Ett namnbyte som skall vara helt genomfört vid årsskiftet 2005/06. ♦

Maria Nordström Jarnryd

Ministerier på besøg

Eiríkur G. Guðmundsson

■ Besøget fra kultur- og undervisningsministeriet omfattede denne gruppe. Fra venstre: Fra ministeriet Áslaug Kjartansdóttir, Líney Halldórsdóttir, Ragnheiður Þórarinsdóttir. Fra Nationalarkivet Björk Ingimundardóttir, Ólafur Ásgeirson, Kristjana Kristinsdóttir, Eiríkur G. Guðmundsson og fotografen. Foto: Bjarni Þórðarson.

Der skete det glædelige, at både Finansministeriet og Undervisningsministeriet gjorde sig bekendt med Nationalarkivets anliggender i sommer. Først kom finansministeren på besøg og dagen efter kom de medarbejdere i Undervisningsministeriet på besøg,

som har med arkivet at gøre. Forud for besøgene har myndighederne i en periode haft løsningen af Nationalarkivets lokaleproblemer til behandling. Så har det været meningen at revidere loven om Nationalarkivet. Endvidere er resultaterne af Nationalarkivets un-

dersøgelse af offentlig arkivering og arkivets planer om langtidsopbevaring af elektroniske arkivalier blevet præsenteret for alle ministerierne for nylig (se NA 2 2005) og i fortsættelse heraf blev repræsentanterne Undervisningsministeriet inviteret på besøg.

Finansministeren besøger Islands Nationalarkiv

Den 5. juli i år besøgte finansminister Geir Haarde sammen med sin politiske rådgiver, Ragnheiður Elín Árnadóttir, Islands Nationalarkiv.

Nationalarkivar Ólafur Ásgeirsson præsenterede arkivets historie og dets funktioner for ministeren og omtalte især de nye forhold, som digital forvaltning og langtidsopbevaring af elektroniske arkivalier skaber. Der er nye tider under opsejling, både hos Nationalarkivet og hos alle arkivskabere, både hos det offentlige og hos private.

Da denne almene præsentation var afsluttet, blev ministeren inviteret til at se en udstilling af udvalgte arkivalier i arkivet, der var blevet arrangeret i anledning af hans besøg. Ministeren gav sig god tid til at se udstillingen og stillede mange spørgsmål.

Til slut gik man igennem arkivets lokaler, hvoraf en del er ubrugelige, fordi der ikke har været tilstrækkelige bevillinger til at færdiggøre renovering af lokaler, der tidligere tilhørte Reykjavík Andelsmejeri.

Finansminister Geir Haarde gav sig god tid til at sætte sig ind i Nationalarkivets anliggender af interesse og venlighed.

Undervisningsministeriets repræsentanter til introduktionsmøde

Undervisningsministeriet varetager

■ Nationalarkivar Ólafur Ásgeirsson (t.v) og Islands finansminister Geir Haarde (t.h.). Foto: Bjarni Þórðarsson.

ger Islands Nationalarkivs anliggender. Repræsentanter fra den afdeling, der har med arkivets anliggender at gøre, blev inviteret til at komme og gøre sig bekendt med arkivets virksomhed. Invitationen havde også det formål at give ministeriets medarbejdere mulighed for mere indgående at diskutere de nye forhold, som det offentliges arkiveringsvirksomhed står over for med tanke på elektronisk forvaltning og langtidsopbevaring af elektroniske arkivalier. Et godt samarbejde mellem ministerium og Nationalarkivet er en forudsætning for at disse nye opgaver bliver vellykkede.

Tre medarbejdere fra Undervisningsministeriets kom på besøg under ledelse af Ragnheiður Þórarinsdóttir, som er arkivets kontaktperson i ministeriet. De blev budt på et lignende program som finansministeren, en generel præsentation af arkivets virksomhed, en præsentation af langtidsopbevaring af elektroniske arkivalier, en udstilling af arkivalier samt en præsentation af arkivets lokale forhold. Ministeriets medarbejdere udtrykte stor fornøjelse med besøget og sagde, at det havde været særdeles oplysende og nyttigt. ♦

Nordisk ekspertseminar om elektroniske arkiver mai 2005

Trond Sirevåg

Det tredje i rekken av nordiske ekspertseminarer om elektroniske arkiver ble arrangert i Oslo 19.–20. mai 2005. Som ved de foregående seminarene i København 1999 og Stockholm 2002 var programopplegget planlagt og forberedt i fellesskap av de fem nordiske riksarkivenes el-arkivansvarlige enheter. Vertskap for arrangementet denne gang var Avdeling for elektronisk arkiv i det norske riksarkivet. På grunn av den pågående ombyggingen og utvidelsen av Riksarkivet ble den gamle Sjømannsskolen – ærverdig plassert med panoramautsikt over Oslos havnebasseng – brukt som seminarsted.

Seminalet i Oslo hadde 54 deltakere, hvorav omkring halvparten kom fra Norge. Representasjonen fra de nordiske landene var basert på samme fordelingsnøkkel som ved de to foregående arrangementene, men som tidligere hadde vertslandet adgang til å ta med ekstra deltakere. Fra Norge deltok derfor satsarkivene og spesielt inviterte fra kommunale og interkommunale arkiver i tillegg til Riksarkivets el-arkiv- og tilsynsmedarbeidere.

Seminarprogrammet omfattet presentasjoner og diskusjoner i plenum, gruppearbeid og workshops. To hovedemner ble behandlet første dag. Det første av disse var *Nye standarder for „Records Management“*. Det norske riksarkivet var ansvarlig for opplegget av den-

ne sesjonen. Hovedpunkter og sentrale begreper i de internasjonale Records Management-standardene ISO 15489 og ISO 23081 og i EUs MoReq-standard ble presentert. Et viktig poeng innledningsvis var hvilke typer arkivmateriale som er „records“ i henhold til disse standardene – og hvilke som ikke er det. Søkelyset ble deretter satt på hva som nå gjøres på dette området i de nordiske landene, og hvordan de samlet eller hver for seg vil forholde seg til EUs MoReq-standard. Det ble i denne sammenheng redegjort om planleggingen av neste versjon av den norske Noark-standard (Noark-5). FESD-standardiseringsarbeidet i Danmark ble presentert, og MoReq ble vurdert i forhold til svenske krav og begreper. Det ble også orientert om status for det pågående arbeidet i EU (i regi av DLM-Forum) med å videreutvikle MoReq-standard.

Oppfølgingen av MoReq og ISO-standardene og andre definerte problemstillinger i tilknytning til Records Management-temaet ble deretter diskutert i 4 parallelle diskusjonsgrupper. Sesjonen ble avsluttet med rapportering fra gruppearbeidet og diskusjon i plenum.

Sesjonen etter lunsj første dag var viet *Avleveringsstrategier og –standarder*. Oppleggsansvarlig for dette temaet var det danske riksarkivet. I plenum ble det først gitt en oversikt over de gjeldende prinsip-

per, regler og standarder i de nordiske landene. Også det konkrete opplegget ved elektroniske avleveringer i Danmark, Norge og Sverige ble gjennomgått. Fra Danmark ble det presentert en typisk ESDH-avlevering, fra Norge en ADDMML-dokumentert avlevering fra et fagsystem og fra Sverige en avlevering med integrerte SQL-spøringer.

Definerte problemstillinger ble deretter diskutert i parallelle grupper, bl.a. følgende spørsmål: Hva er „bevaringsobjekt“ i elektroniske systemer? Hvilken informasjon kreves for å treffe beslutning om hva som skal bevares? Hvordan skal bevaringsarbeidet organiseres? Hvordan skal man føre tilsyn med bevaringsverdige elektroniske arkiver inntil de avleveres?

Hvilke metoder bør benyttes for å dokumentere elektroniske arkiver (SQL, ADDMML osv.)?

Hvordan skaffer man kontekstinformasjon til elektroniske arkiver? Hva ligger til grunn for arkiveringsversjoner/avleveringsuttrekk? Hva legger man i begrepet systemuavhengighet?

Hvilke perspektiver har man når det gjelder sammenhengen mellom systemene? Hvordan „innkapsler“ man elektroniske arkiver til et sammenhengende hele?

Også denne sesjonen ble avsluttet med rapportering fra gruppearbeidet og diskusjon i plenum.

Første dag ble avsluttet med fel-

■ IT-ekspertmøtet ble holdt i den gamle Sjømannsskolen i Oslo. Her ser vi et møte i plenum, og de to stående herrer har scenen - Torbjörn Hörnfeldt fra Sverige t.v. og Trond Sirevåg fra Norge t.h. I alt var det 54 deltakere. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

les middag på den nyrenoverte Ekebergrestauranten.

Det meste av seminarets 2. dag ble brukt til arbeid i workshops. Ved påmelding var deltakerne bedt om å velge mellom to workshops i 2. dags sesjon 1: *Tilgjengeliggjøring av elektroniske arkiver og Lagringsmedier og formater*. Det svenske riksarkivet hadde ansvaret for opplegget for begge disse workshop'ene. Sentrale problemstillinger under temaet tilgjengeliggjøring var: Hva krever samfunnet av oss på dette oppgaveområdet i dag? Hvilke visjoner har vi? Hvilke forskjeller er det mellom å tilgjengeliggjøre elektroniske dokumenter og informasjon fra databaser? Finnes det gode eksempler på tilgjengeliggjøring? Finnes det generelle verktøy for dette formålet?

Som ledd i den oppfølgende

plenumsdiskusjonen ble det fra svensk side presentert en prototyp-løsning for tilgjengeliggjøring av et avlevert arkivsystem (fra Riksförsäkringsverket/ Försäkringskassan) basert på bruk av en ren XML-database og funksjonsmodellen OAIS. I denne presentasjonsversjonen av den aktuelle avleveringen var også utvalgte skjermbilder fra det opprinnelige arkivsystemet bevart (som øyeblikksbilder i TIFF-format). Skjermbildene – komplettert med presentasjonsinformasjon i avleveringsuttrekket – kunne dermed fortsatt brukes som den sentrale inngangen til dataobjektene.

Workshop'en om formater diskuterte bl.a. ISO-standard PDF/A som er under utvikling. Dette er en egen arkivversjon av Adobes PDF-format, og det ble stilt store forhåpninger til dette nye ISO-for-

matet for dokumentarkivering. I kjølvannet arbeider ISO med en standard for dokumenter innen „engineering“ (konstruksjon, kart, tegninger): PDF/E.

Deltakerne hadde på forhånd også valgt mellom to workshops i 2. dags sesjon 2: *Beskrivelse av elektroniske arkiver i arkivinformasjonssystemer* (oppleggsansvarlig: Norge) og *Testing av avleveringer* (oppleggsansvarlig: Danmark). Workshop'en om arkivbeskrivelse behandlet bl.a. følgende temaer: Hvordan forholder arkivinformasjonssystemer seg til journalsystemer?

Hvilken „dybde“ bør beskrivelsen ha? Hvilken praksis brukes i de nordiske land når det gjelder å beskrive elektroniske arkiver? Hvordan forholder vi oss til ICA-standard ISAD(G)? Skal elektroniske arkiver beskrives sammen

■ Oppdeling i grupper ga deltakerne bedre mulighet til diskusjon. Her er en gruppe under Martin Boulds ledelse. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

med papirarkiver (f.eks. som forskjellige serier under ett arkiv)?

Denne workshop'en diskuterte også noen praktiske aspekter ved et opplegg for „benchmarking“ av de ulike nordiske arkivdatabasene: Arkis (Sverige), Daisy (Danmark), Vakka (Finland) og Asta (Norge). Et prosjekt for å foreta en mer systematisk sammenligning av disse systemenes brukeregenskaper var tidligere i 2005 foreslått av den finske riksarkivaren Jussi Nuorteva. Det var likevel klart at ekspertseminarets diskusjon på dette punktet bare kunne representere et innspill til den videre behandlingen på ledernivå i de nordiske riksarkivene.

Workshop'en om Testing av avleveringer viste seg – ikke uventet og heller ikke uønsket – å overlappe både med workshop'en om lagringsmedier og formater og foregående dags hovedemne om avleveringsstrategier og –standarder. Av erfaringene som ble utvekslet i workshop'en, gikk det frem at problemene og utfordringene i stor grad var like i de nordiske landene, men at forskjellige regelverk og forskjellige tidspunkt for igangsetting av prosjekter hadde bidratt til en separat verktøyutvikling for å løse likeartede testoppgaver. Det var enighet om behovet for å samordne utviklingen av testverktøy slik at de nordiske land i neste generasjon

ikke utvikler separate verktøy med for identiske oppgaver. I mellomtiden er det ønskelig å utveksle verktøy og programkomponenter. Det ble også lansert forslag om å foreta en mer detaljert sammenligning av de ulike lands testpraksis, og eventuelt etablere et organisert samarbeid på dette feltet.

Et tema som fikk betydelig oppmerksomhet i forbindelse med avleveringer, var overgangen fra langtidslagring på bortsettingsmedier (CD'er og tape) til lagring på disk eller i tape-roboter. Disklagring vs. tape-robot ble diskutert med tanke på økonomi, men en kombinasjon av disse løsningene vil også være mulig. Overgangen til slik on line-lagring (i mer eller mindre ren form) stiller en rekke nye krav, men medfører etter alt å dømme så store praktiske besparelser at den vil være regningssvarende selv med tunge investeringer.

Arbeidet i workshop'ene ble oppsummert og diskutert i plenum etter lunsj 2. dag. *Videre nordisk samarbeid* var temaet for den avsluttende plenumssesjonen 2. dag. Finland og Island hadde ansvaret for opplegget av denne siste sesjonen. Eiríkur G. Guðmundsson og Markku Mäenpää la frem forslag om følgende:

- et felles større nordisk IT-fagmøte hvert 2. eller 3. år,

- opprettelse av nordiske kontaktnett og samarbeidsgrupper som arbeider på mer regelmessig basis på spesifikt definerte oppgaveområder,
- fellesnordiske prosjekter på definerte områder som formater/medier, tilgjengelighet til elektroniske arkiver, kryptering og digitale signaturer, benchmarking av arkivdatabaser
- tjenestemannsutveksling, besøk og rådgivning landene imellom,
- vurdering av mulighetene for en viss arbeidsdeling mellom landene mht. ekspertise og kompetanseutvikling.

Markku Mäenpää annonserte at det finske riksarkivet ville påta seg å arrangere et neste nordisk ekspertseminar.

Dokumentasjon fra seminaret finnes på følgende nettsted: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/arrangementer/itseminar.html>

Her finnes også statusrapporter fra hvert av de nordiske landene. Disse ble utarbeidet som underlagsmateriale for seminaret, men ble ikke behandlet som eget tema. Nettstedet vil bli supplert med presentasjoner og referater fra plenum og workshops. ♦

Skribenten er seniorrådgiver i det norske Riksarkivet

Nordiska landsarkivariemötet i Vasa

Pia Uppgård

■ Mötesdeltagarna på Vasa hovrätts trappor. I förgrunden Arja Rantanen, Vasa landsarkiv. 2. raden mötessekreterare Pia Uppgård, Vasa landsarkiv; Carina Strömberg, Landsarkivet i Härnösand; Dag Mangset, Statsarkivet i Oslo; Tytti Voutilainen, S:t Michels landsarkiv; Nils Johan Stoa, Statsarkivet i Kongsberg 3. raden Jarno Linnolahti, Joensuu landsarkiv; Päivi Hirvonen, Jyväskylä landsarkiv; Inge Bundsgaard, Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm; Riitta Sihvonen, Åbo landsarkiv; Vuokko Joki, Uleåborgs landsarkiv; Steen Ousager, Fyn og Landsarkivet for Sønderjylland. Längst bak Per-Øivind Sandberg, Statsarkivet i Hamar; Håkan Axelsson, Ålands landskapsarkiv; Jan Dahlin, Landsarkivet i Lund; Hans Eyvind Næss, Statsarkivet i Stavanger; Anders Nordström, SVAR; Björn Jordell, Stockholms stadsarkiv; Jari Lybeck, Tavastehus landsarkiv. Foto Christer Jern.

Den 2–3 juni i år samlades landsarkivarier från hela Norden i Vasa, Finlands soligaste stad. Det var dock inte för vädret de kom, utan

för att under två dagar delta i nordiska landsarkivariemötet, som i år hade Vasa landsarkiv och direktör Arja Rantanen som värd. Mötets 18

deltagare kom från Danmark, Norge, Finland, Sverige och Åland. Och solen sken.

På grund av landsarkivets brist

på lämpliga mötesutrymmen kunde mötet inte hållas inom landsarkivets egna väggar. Men Vasa hovrätt, vars arkivfunktion landsarkivet just inspekterat, kom till undsättning, och upplät kejsar Alexanders rum som konferensutrymme. Ett passande utrymme skulle det visa sig, i och med att A:et i Alexander under mötesdagarna även fick stå för Arkiv och för Arja.

Inför mötet i Vasa hade programmet för första gången planerats av en planeringsgrupp med representanter från alla deltagande länder och inte enbart av personer från värdlandet. Planeringsgruppen bestod av Hans Eyvind Næss, Steen Ousager, Arja Rantanen och Eva Sjögren Zipsane. Landsarkivariemötet hade i år två teman, samarbete och kompetensutveckling.

Temana diskuterades på totalt fyra mötessessioner. Vid mötessessionerna hölls inledningsanföranden och kortare kommentarinlägg, innan en allmän diskussion tog vid. På detta sätt fick varje land sin röst hörd. För att underlätta språkförståelsen hade en stor del av de anföranden som presenterades lämnats in och delats ut till deltagarna på förhand.

Diskussionen under mötet rörde sig under den första dagen från det internationella via det nordiska och nationella till det lokala samarbetet. Under den andra dagen övergick diskussionen sedan till frågan om vår egen kompetens och hur den bör och ska utvecklas. Som ett flertal deltagare påpekade, var mötets teman nära besläktade och det gick en röd tråd som band ihop de ämnen som diskuterades.

Internationellt, nordiskt och nationellt samarbete

Efter ankomst, presentation och förmiddagskaffe inleddes mötesdagarna med två anföranden som behandlade det internationella, nordiska och nationella samarbetet. Landsarkivens arbete är idag i allt större utsträckning beroende av förmågan att konkret förhålla sig till och delta i utvecklingen av det internationella samarbetet. Speciellt när det gäller den tekniska utvecklingen och frågan om bevarandet av elektroniskt material, behöver vi samarbeta med och hålla kontakterna öppna även till samarbetspartner utanför Norden.

De nationella gränserna tenderar att brytas ner medan det regionala samarbetets betydelse ökar. Den nya tekniken underlättar förekomsten av internationella nätverk och minskar samtidigt betydelsen av fasta strukturer. För att kunna utveckla våra arkivinstitutioner och komma fram till varaktiga lösningar behöver vi ett internationellt perspektiv.

Det påpekades att landsarkiven gärna kunde ta en aktivare del i det internationella samarbetet, bland annat genom ökat deltagande i ICA och EURBICA. Ansvaret att vårda och utveckla de internationella kontakterna ligger inte enbart på riksarkivarien och på riksarkiven utan även på landsarkiven. Även regionalt borde landsarkiven vara beredda att ta sitt ansvar. Några nyckelord är samarbete, medlemskap, aktivt deltagande och nya lokallösningar.

I samband med detta poängterades att de personliga kontakterna och det personliga nätverket är väldigt viktiga när det kommer till alla

former av samarbete. Idag har vi många elektroniska hjälpmedel som kan hjälpa oss med att upprätthålla kontakten, men för att skapa personliga kontakter krävs det att man träffas ansikte mot ansikte. Det är också viktigt att nätverken inte enbart består av galjonsfigurerna för de olika instanserna, utan att även övriga medarbetare integreras i arbetet. Det här har betydelse inte minst med tanke på den generationsväxling som vi vet att står för dörren.

Flera deltagare påpekade att det nordiska samarbetet är viktigt, men att det samtidigt blivit så etablerat att man inte längre ifrågasätter det. Därför behövs de skeptiker som ifrågasätter det nordiska samarbetet. Genom att utsättas för kritisk granskning kan vi utveckla vårt samarbete, och vi tvingas även fundera på vad det egentligen är vi vill med samarbetet, vad vi vill uppnå. Kraven på att samarbetet ska ge upphov till fler konkreta resultat ökar också. Därför är det viktigt att vi finner de rätta samlarbetsformerna. Inom Norden är vi så pass lika varandra att vi också kan ha en hård debatt om olikheterna. Det lyftes fram att skillnaderna troligtvis är större inom de nordiska länderna än emellan dem.

Lokalt samarbete

Efter den inledande mötessessionen byttes mötesplatsen för en eftermiddag ut mot Stundars Museum och Kulturcentrum i Solf utanför Vasa. I bussen på vägen dit förvisades bland annat ruinerna av det Vasa som brann 1852. Vid Stundars fick deltagarna först en guidning på museiområdet varefter

■ Stundarsgrisar. Riitta (ryggen mot kameran), Jarno, Jari och Björn serveras Stundars grisar till kaffet av kollegan Carina som är berömd för att ta väl hand om såväl sin personal som kolleger. Jan och Per-Øivind språkar i bakgrunden. Håkan från Åland skymtar bakom Björn. Foto Pia Uppgård.

ter det vankades lunch. På eftermiddagen hölls vid Stundars en mötessession på temat lokalt samarbete.

I diskussionen om lokalt samarbete lyftes landsarkivens samarbete med universiteten, andra arkivinstititioner, ABM-samarbetet, samarbetet med historieföreningar samt hembygds- och släktforskare fram. Vilket lokalt samarbete de respektive landsarkiven har, beror till stor del på landsarkivarierna och på hur denne ser på sin roll och hur man väljer att tolka sitt uppdrag. Betraktar vi landsarkiven som statliga myndigheter eller som kulturinstitutioner? Vilken roll ska landsarkiven ha och hur förenar vi de ekonomiska kraven med kulturarbetet, som inte ger direkt synliga resultat?

Det höjdes röster för att vi i

större utsträckning än idag borde fundera på vad olika typer av samarbete ger oss. Vi behöver en vision om vart vi vill nå och det är viktigt att även integrera personalen i det här arbetet. Kan hända behöver vi också olika samarbetspartner beroende på vilka mål vi vill nå.

Arkivens dag

Den livligaste diskussionen under mötesdagarna uppkom kring evenemanget Arkivens dag och arrangemanget kring detta evenemang. Idag är Arkivens dag en stor begivenhet på mindre orter men ett mindre evenemang på större orter. Det är även en dag som kräver mycket resurser i förhållande till den avkastning det ger. Det lyftes fram att krafterna och resurserna i framtiden borde användas effektivare och att evenemanget borde

producera fler varaktiga produkter. Detta skulle kunna uppnås genom en mer stabil organisatorisk bakgrund, vilken i sin tur kunde skapas genom en närmare kontakt med de nordiska arkivdagarna.

Med detta som inledning, presenterades från dansk sida ett förslag om att grunda en nordisk arkivdagaskommitté som skulle kunna arbeta med en samplanering av Arkivens dag och som skulle arbeta för att skapa en feststämning kring detta evenemang i hela Norden.

Förslaget innebar att denna nordiska arkivdagaskommitté skulle verka i anslutning till de nordiska arkivdagarna genom att det i samband med dessa, vart tredje år, kunde ske en avrapportering. Samtidigt kunde det även ske en gemensam planering för de kommande Arkivens dag-evenemang-

en. Förslag på konkreta samarbetsprodukter presenterades också.

Det poängterades att det nordiska samarbetet behöver en organisatorisk ram för att vi ska kunna utveckla det och för att det ska ge något tillbaka åt oss. Det är ofta självklart att hålla nordiska möten och ha ett nordiskt samarbete, men samtidigt är det svårt att sätta fingret på konkreta produkter som är resultatet av det nordiska samarbetet. Arkivens dag är dock ett sådant konkret resultat, men ett flertal röster höjdes för att arrangemanget behöver utvecklas för att inte tappa mark. Tanken framfördes att en ny form av samarbete kring Arkivens dag kanske kunde användas för att blåsa liv i hela det nordiska samarbetet. Diskussionen kring detta kommer att fortsätta även efter landsarkivariemötet.

Kompetensutveckling

Den andra mötesdagen inleddes med en session på temat arkivfacklig kompetensutveckling. Som inledning presenterades fyra påståenden:

1. Kompetensutveckling är inte någonting nytt. Vi har alltid känt till det, men tidigare har vi använt andra ord för att beskriva det.
2. Idag kan vi skönja en tendens att kraven på kompetensutveckling är kopplat till den personliga prestigen.
3. Kompetensutvecklingen är inte inriktad på framtiden, utan vi ska istället försöka bibehålla den kompetens vi har.
4. Kompetensutvecklingen kräver central planering inom arkiverken.

Kompetensutvecklingen innebär att vi ska utveckla ny kunskap, nya färdigheter och nya förhållningsätt både via det dagliga arbetet och genom fortbildningskurser och dylik verksamhet. Vårt sätt att arbeta förändras hela tiden och inte minst övergången till elektronisk arkivering kommer att medföra ändrade arbetsuppgifter. Också nya samarbetsformer kräver en ny form av kompetens. I framtiden kommer vi troligen att märka att projektarbeten får allt större betydelse.

Men det är inte bara sättet att arbeta som håller på att förändras, även landsarkivens traditionella roll är i förändring. I Danmark har landsarkiven idag flera olika roller och är inte längre några rena traditionella landsarkiv. Mycket tyder på att en liknande utveckling även är på gång i Norge, Finland och Sverige.

I och med att kompetensutvecklingen inte enbart är en fråga för de enskilda landsarkiven utan för hela arkivväsendena, bör kompetensutvecklingen koordineras centralt. För att ta reda på vilken kompetens som krävs av oss bör vi utarbeta kompetensprofiler, vad vi vill och hur vi ska nå de mål vi har uppställt. Vi bör sikta in oss på en långsiktig kompetensförsörjning och tänka strategiskt och vara mål-inriktade.

Den viktigaste kunskapen inom landsarkiven är kunskapen om våra egna samlingar. Speciellt med tanke på den kommande generationsväxlingen inom vår sektor, skulle det vara av vikt att den här kunskapen skulle ges vidare till nästa generation. Ett flertal gånger under mötesdagarna poängterades även hur viktigt rekryteringsskedet av nya medarbetare är.

■ Inge och Arja samtalar medan Björn, värd för 2006 års nordiska landsarkivariemöte, redan fördjupar sig på nästa års mötesplanering. Foto Pia Uppgård.

■ Nils Johan Stoa håller föredrag under temat Samarbetet på det lokala planet på Stundars. Foto Pia Uppgård.

Regionalisering

Den sista mötessessionen diskuterade regionaliseringen och behandlade frågan om vilken kompetens-

utvecklig regionaliseringen kräver av oss. Två aktuella begrepp i den här diskussionen är effektivitet och privatisering. Det konstaterades att regionaliseringen av statsförvaltningen är en stor utmaning för arkivverken. Vi måste känna till de förändringar vi står inför och även reagera på dem. Här är det också viktigt att följa med utvecklingen i de övriga nordiska länderna.

Det lyftes fram att det i Europa finns många tendenser till centralisering men att EU samtidigt genom sin regionalpolitik betonar den regionala betydelsen. Här står det specifikt nationella tillbaka medan den regionala identiteten blir allt viktigare. Det föreslogs att landsarkiven ska arbeta för att skapa en profil kring vad som är den regionala särarten men det påpekades ock-

så att landsarkiven måste jobba hårt för att förbli regionala centra för forskning och kultur. Diskussionen behandlade även arkivens insamlingspolitik och gallringsnormer. Arkivutbildningens betydelse och innehåll lyftes även den fram.

Mötesdagarna avslutades med besök och avrundning vid Vasa landsarkiv. Vid det sistnämnda deltog även en stor del av landsarkivets personal. ♦

Information på internet

Möteshandlingarna finns till påseende på webbsidan www.narc.fi/Arkistolaitos/vma/sv/aktuellt.htm

Skribenten arbetar som byråsekreterare vid Vasa landsarkiv och fungerade som mötessekreterare under nordiska landsarkivariemötet i Vasa.

Nordiska landsarkivariemötet i Vasa:

Värdinnan tackar

Vasa landsarkiv, 69 år, hade äran att vara värd för årets nordiska landsarkivariemöte. Finlands soligaste stad välkomnade de nordiska gästerna med solsken och värme. För mig kändes det som en släktträff när jag fick återse mina kollegor hemma i Vasa.

Uppslutningen på mötet var berömlig. Den finländska landsarkivariegruppen var fulltalig, även om vår numera pensionerade kollega Anja Jääskeläinen representerades av Tytti Voutilainen, som leder S:t Michels landsarkiv fr.o.m. 1.7. 2005.

Såväl Tytti som Ålands landsarkivarie Håkan Axelsson togs emot med öppna armar med i

den nordiska landsarkivariemötet. Mötesdeltagarna nåddes även av alldeles färsk information om rotation på landsarkivariemötena: Nordens mesta landsarkivarie, statsarkivarie Hans Eyvind Næss från Statsarkivet i Stavanger skall bli senior rådgivare hos riksarkivaren och lämnar därmed den nordiska landsarkivariegruppen. Stadsarkivarie Göran Larsson från Malmö stadsarkiv skall för sin del axla ansvaret för Malmö museer. Jag gratulerar Hans Eyvind och Göran. Deras avancemang betyder med andra ord att nya kolleger möter oss nästa år på nordiska landsarkivariemötet på Stockholms stadsarkiv.

Jag vill på mina egna och min personals vägnar framföra ett tack till kollegerna i Norden som med sitt besök piggade upp vår vardag. Den trevliga sociala samvaron kryddades av ett engagerat fackligt meningsutbyte. Det är alldeles för sällan som man unnas två dagar under vilka man helhjärtat kan utvärdera landsarkivets verksamhet, bolla nya idéer med kollegerna och skapa visioner för framtiden. Ett hjärtligt tack.

Må diskussionen fortsätta även mellan mötena!

*Arja Rantanen,
direktör för Vasa landsarkiv*

Rigsarkivarmøde

i Sønderjylland

Leon Jespersen

De nordiske rigsarkivarers årlige møde fandt i år sted i Sønderjylland i dagene 19.–20. maj. Mødet blev benyttet til blandt andet at drøfte de Nordiske Arkivdage, der afholdes i Uppsala 23.–26. august 2006. Som temaer på arkivdagene valgtes 1) langtidsbevaring af elektroniske arkivalier, 2) historiebrug, 3) sikkerhed og risikohåndtering samt 4) omverdensrelationer. Invitation til arkivdagene udsendes til februar.

Af andre emner diskuteredes Nordisk Arkivakademi, Nordisk Arkivnyt, mulighederne for at sætte et nordisk, arkivfagligt tidsskrift på engelsk, samt om der kunne vindes noget ved at foretage mere indgående sammenligninger af nøgletal for arkivdrift i de fem nordiske lande. Disse overvejelser

■ De nordiske rigsarkivarer fotograferet under opholdet ved Landsarkivet for Sønderjylland. Fra venstre mod højre: Jussi Nuorteva, Finland; Tomas Lidman, Sverige; John Herstad, Norge; Ólafur Ásgeirsson, Island samt Johan Peter Noack, Danmark. Yderst t.h. ses forskningschef Hans Schultz Hansen, der holdt foredrag om Augustenborgernes betydning i sønderjysk, dansk og europæisk historie. Foto: Mai-Brit Lauritsen.

skulle fortsættes, men det blev besluttet, at der – med det finske rigsarkiv som koordinator – skulle foretages en benchmarking af landenes arkivdatabaser. Som ved tidligere møder var der ikke mindst

mulighed for en gensidig orientering om perspektiverne i arkivudviklingen i hvert land. ♦

Arkivarie Matti Walta

I Finland börjar den forskande arkivarien – den forskande tjänstemannen säger pessimisterna – vara ett utdöende släkte. Överinspektören vid Riksarkivets enhet för myndighetsarkiv Matti Walta utgör i detta avseende ett undantag; i början av året utkom hans senaste vetenskapliga arbete, en matrikel över kronotjänstemännen i Finland 1722–1808. Han framstår även annars som en klassisk arkivarie med ett markerat intresse för det äldre materialet i arkivverkets värjo. Nordisk Arkivnyts finländska lokalredaktör har i ett blott alltför regnigt Helsingfors ställt honom några frågor.

Jag antar att Du har en sedvanlig humanistbakgrund: studier i historia och närbesläktade ämnen vid universitetet. Vad var det som fick Dig att söka Dig till arkivvärlden?

Jag kan inte påminna mig att jag särskilt skulle ha tänkt mig en arkivkarriär, men det hade jag nog konstaterat, att läraryrket, som min ämneskombination också gav möjligheter till, inte var för mig. Regelbundna inkomster var dock av nöden, varför jag efter arbete på timbasis för ett projekt sökte upp arkivrådet Veikko Litzén, och hörde mig för om ev. arbete. Ett moderskapsvikariat skulle just då bli ledigt, och jag fick det. Jag märkte strax att både Riksarkivet och själva arbetet var just det jag omedvetet letat efter. Min uppfattning om arbetsplatsens lämplighet bekräfta-

des några år senare då jag fick en arkivarietjänst vid Statsrådets nygrundade arkiv; jag skötte den i ca ett år och återvände sedan till min gamla tjänst. Avskedet från Riksarkivet framstår i efterskott som tveksamt, eftersom jag under hela frånvaron var tjänstledig. Skälet för min återkomst var ingalunda det att Riksarkivet skulle ha varit störst och vackrast (vilket det naturligtvis är), utan det faktum att där finns de äldsta handlingarna. De har alla organisationsreformer till trots stannat hos den sektion eller enhet där jag varit verksam.

Riksarkivet i början av 1970-talet var säkert en annorlunda institution än dagens riksarkiv. Hur ser Du på den tiden, ur dagens perspektiv. Huru-dant var det riksarkiv som t.ex. jag

aldrig upplevt. Har förändringarna varit små eller stora?

Min tjänstgöring vidtog i februari 1975, i ett riksarkiv som fortfarande gick i mycket traditionella spår och koncentrerade sig på pappersarkiven. I dag kräver utvecklingen inom IT och förvaltning, som känt, ökade satsningar på förvaringen av handlingar i elektronisk form. Det har lett till en allt klar differentiering, varvid "depåsidan" och arkivförvaltningen fjärmats från varandra.

Du har förblivit den traditionella arkivsektorn (förteckning, förvaring och tillhandahållande) trogen. Är det ett medvetet val? Arkivförvaltning och records management har ju fr.o.m. 1980-talet utgjort prioriterade tyngdpunktsområden för arkivverket. Du har aldrig övervägt att gå över till den sidan?

Valet är medvetet. Jag minns att man någon gång gratulerade mig för att jag fått vissa uppgifter i anslutning till arkivförvaltning. Det ansågs som ett avancemang från traditionellt arkivarbete. I det avseendet är läget oförändrat; de gamla pappersarkiven anses mindre värdefulla än de elektroniska handlingarna, och någon förskjutning i dessa värderingar är inte i sikte.

Hur ser Du på den i sig nödvändiga förskjutningen inom resurser och tyngdpunktsområden? Ännu då jag trädde i arkivverkets tjänst var fors-

karbetjänning något som gällde merparten av Riksarkivets tjänstemän; idag är de jourhavande få. Är denna fokusering och specialisering av godo eller inte?

Jag ser det som en god sak att arkivtjänstemännen lär sig alla slags sysslor, eftersom det borgar för en vidare förståelse av branschen. Utan en särskild skolningsplan är rotation mellan olika uppgifter dock inte möjlig. Det förefaller som om en sådan inte längre anses behövlig.

För oss kolleger tycks det som om fogde- och länsräkenskaperna samt de äldre länsstyrelsearkiven skulle utöva en särskild lockelse för Din del. Har jag rätt? Vari ligger deras tjusning?

Det stämmer, de arkiv Du nämnde har i mina ögon en särskild plats. Något entydigt skäl för varför det är så kan jag inte ge, och det kanske inte finns något sådant. Beträffande de äldre handlingarna kan det noteras att kännedomen om dem i Riksarkivet uppvisar stora luckor, och i dag finns det inte heller några yngre tjänstemän som skulle kunna skolas till sådan kunskap.

Du har många år inom arkivfacket AAY bakom Dig? Arkivbranschen är som känt inte den där man täljer guld, trots ibland mycket lång utbildning. Hur har det varit att driva den akademiskt utbildade personalens intressen i tider av åtstramning?

Den som är ute efter pengar torde inte över huvud skänka arkivarbetet en tanke. För mig handlar det om en lärd/bildad miljö, intressanta arbetsuppgifter i allmänhet utan alltför övermäktig stress och en regelbunden månatlig lön, må så vara att den inte är på något vis märklig. Facklig verksamhet, inom arkivfacket och som förtroende- man, går närmast ut på att se till att arbetstagarna har företrädare vid förhandlingarna med arbetsgi-

varen. Det svåraste har varit bedömningen av arbetsuppgifterna inom arkivverket, med tanke det nya lönesystemet (se NA 4/2001, 4/2002): hur krävande är de?

Efter en utdragen process har arkivverket infört ett nytt resultatbaserat lönesystem. Hur ser Du – så här i retrospektiv – på den processen, och slutresultatet? Är alla nöjda?

Jag förhöll mig i tiden ytterst kritiskt till det nya lönesystemet. Sedan det emellertid framgått att Finansministeriet krävde att det infördes och att man där slutar uppdatera de gamla A-lönetabellerna fann jag motståndet lönlöst. Nu, då det nya lönesystemet varit i bruk i ett drygt år, framstår det väl inte som till alla delar lyckat, men det har ändå höjt lönerna mer än de gamla A-tabellerna skulle ha gjort.

Antalet publikationer som Du hunnit utge vid sidan av ordinarie tjänst är imponerande, och bottenar naturligtvis i flit, men också i den forskningstimm som dåvarande riksarkivarien beviljade Dig rätt till; den är väl numera avskaffad. Den forskande tjänstemannen tycks sitta alltmer trångt i dagens värld eller hur? Har Du några synpunkter på detta, och eventuellt några förslag eller önskemål att komma med?

För mina publikationer har jag fått stipendier. Bakom dem och den övriga forskningen ligger tanken

om fackliga färdigheters nyttjande till nytta även för andra. Forskning på basis av äldre handlingar bereder dessutom tillfredsställelse, men kan förstås bara böttna i personligt intresse. Mig veterligen har forskningstimmen inte avskaffats.

Vid diskussioner kring arkivarierollen och – bilden har Du flera gånger insisterat på återgång till den arkivarietitel som på 1970-talet ersattes av de mer intetsägande forskare och överinspektör? Varför vill Du hellre vara arkivarie (ev. äldre arkivarie) än överinspektör?

Arkivariemandatet är gott och fullt hedervärt. Att tjänstebeteckningen berättar om yrkets innehåll är i mina ögon bättre än att den enbart återspeglar ställningen i statens hierarki.

Du har ännu flera år kvar inom arkivbranschen och forskningen. Vad ämnar Du ta itu med härnäst?

Jag tänker fortsätta med forskningen kring tjänstemännen; nästa mål är att utreda tjänstemännen inom länsförvaltningen i Finland 1634–1721. Ett annat intressant ämne är Finlands offentliga ekonomi i slutet av svenska tiden (–1809), dvs. mottog Stockholm ett finländskt skatteöverskott, eller överfördes det medel till Finland från huvudstaden? ◆

Intervju: Pertti Hakala

Veli-Matti Olli Walta

- Född 1948, bosatt i Helsingfors
- Filosofie kandidat 1978, högre arkivexamen 1982
- Trädde i Riksarkivets tjänst 1975
- St.f. enhetschef vid RA:s enhet för myndighetsarkiv (enheten mottar och förvarar den statliga centralförvaltningens handlingar)
- I huvudsak sysselsatt med arkivdatabasen VAKKA och äldre handlingar
- Medverkar i utgivningen av en översiktskatalog över handlingar rörande Gamla Finland f.d. Viborgs barn
- Har bl.a. utgivit silverskattelängderna 1571 från Österbotten, Karelen och Savolax samt en monografi över tjänstemännen inom länsförvaltningen i Finland 1721–1808

Dansk skattehistorie III

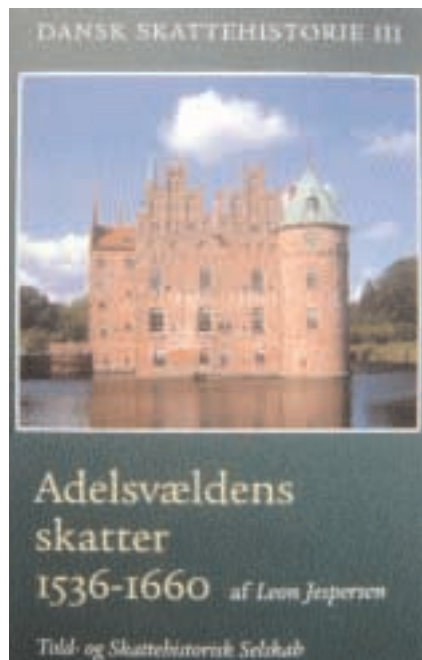
Adelsvældens skatter

1536–1660

Jesper Thomassen

I adelsvældens tid foregik det danske riges transformation fra domæne- til skattestat. I takt med at statsmagtens opgaver blev flere og mere ressourcekrævende, ikke mindst som følge af den militærteknologiske udvikling, slog de faste indtægter fra kronens gods ikke længere til – skønt de i stadig større omfang blev suppleret med ekstraordinære skatter. Efterhånden blev skatterne derfor i realiteten permanente, selvom de indtil enevældens indførelse 1660 af ideologiske grunde stadig for størstedelens vedkommende blev opfattet som ekstraordinære. Arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivet i København Leon Jespersen har i bind 3 af Dansk skattehistorie med stort overblik behandlet denne spændende udvikling med særlig vægt på de konsekvenser den finansielle omlægning fra domæne- til skattestat havde for hele samfundssystemet og dets styre.

For det stænderopdelte samfund var de hyppigere skatter og deres voksende betydning en

■ Leon Jespersen: Dansk Skattehistorie, bd. III: Adelsvældens skatter 1536-1660. Told- og Skattehistorisk Selskab. Kbh. 2004. 326 s. Yderligere information www.zise.dk.

uovervindelig udfordring. Der redegøres i bogen særlig for de sociale, politiske og ideologiske spæn-

dinger, som indførelsen af skattestaten udløste. Det var dem, der medvirkede til at drive udviklingen i retning af en samfundsideologisk og i sidste ende også statsretlig reform. Den udførlige gennemgang af skatternes art, antal og størrelse tager derfor udgangspunkt i stænderne, og vi møder både adelen, gejstligheden, borgerne og bønderne og de mange til tider meget mærkelige skatter og byrder, som de skulle udrede. Den eksisterende forskning er i stort omfang inddraget, og der samles flittigt op på både problemstillinger og konkret skatteteknisk viden. Yderligere drages der sammenligninger med forholdene i udlandet, først og fremmest Sverige, hvor udviklingen på mange områder var anderledes. Bogen er pænt illustreret med en blanding af farve og sort/hvid-billeder, og den er forsynet med både person- og sagregistre. ♦

Forfatteren er seniorforsker, Landsarkivet for Fyn

Ny vejledning om aflevering af private IT-arkivalier

Kenn Tarbensen

Erhvervsarkivet i Århus har i samarbejde med Rigsarkivets IT-sektion fået gennemført den første indsamling af elektroniske arkivalier fra en privat institution. Generelt er det dog svært hos private arkivskabere at skaffe forståelse for vigtigheden af at bevare IT-systemer – skønt flere virksomheder og organisationer i de seneste år har efterspurgt informationsmateriale.

Erhvervsarkivet har derfor netop udsendt brochuren: *Aflevering af elektroniske arkivsystemer til Erhvervsarkivet. En generel vejledning til private virksomheder og organisationer*. I brochuren, der er på 16 sider, redegøres der bl.a. for forløbet af en afleverings-sag, herunder forberedelsesfasen, produktionen af en afleveringsversion, og de nødvendige test. Den er bl.a. udsendt til 100 større danske virksomheder og organisationer. I første omgang er håbet, at vejledningen vil øge opmærksomheden på de dokumentationsproblemer, der kan følge af den stedse voksende IT-anvendelse. I længere perspektiv er håbet naturligvis, at vejledningen vil føre til yderligere indsamling af private IT-arkivalier. Vejledningen kan ses på www.sa.dk/ea. ♦

Forfatteren er seniorforsker ved Erhvervsarkivet, Århus

Der Archivar 2005 hæfte 2

Karl Peder Pedersen

Da regeringen i Nordrhein-Westfalen for tre år siden dekretede, at der maksimalt hvert år måtte afleveres 2,2 hyldekilometer statslige arkivalier til delstatens arkiv, var det en beslutning, der gav genlyd overalt i den tyske arkiververden, og som for alvor satte gang i bevarings- og kassationsdebatten. I Tyskland hører de statslige arkiver som bekendt under delstaterne, og derfor gælder der også forskellige bestemmelser i de enkelte Länder. Også bevarings- og kassationsreglerne varierer, da de ofte er blevet udarbejdet direkte af forvaltningerne i årtierne efter 2. Verdenskrig. Som i resten af Europa er man også i Tyskland i de seneste årtier på det nærmeste blevet løbet over ende af de kolossale papirmængder, som tårner sig op på de statslige forvaltningskontorer, og det var dette faktum, der i maj 2002 tvang den nordrhein-westfalske regering til at fastlægge, at der hvert år kun skulle afleveres 1%, svarende til 2,2 hyldekilometer, til Landesarchiv Nordrhein-Westfalen.

Det var arkivvæsenet, der blev gjort ansvarlig for overholdelsen af de nye mål, og derfor blev man her nødt til at kaste sig ud i en langt mere offensiv bevaringsplanlægning, end man ellers havde været vant til. Maksimumkravet på 2,2 kilometer gjorde det ikke muligt at bevare alle de arkivaliegrupper, som man tidligere havde modtaget, og derfor kom man ikke uden om at tage stilling til hvad, der pinedød skulle gemmes i arkivet, og hvad, der kunne kasseres. I dette nummer af Der Archivar beretter arkivar Martina Wiech om, hvordan man konkret gik til værks i Nordrhein-Westfalen. Først skaffede man sig et overblik over alle de relevante statslige myndigheder og over deres ressort, og dernæst beskrev og vurderede man arkivalierne for at få så fast grund under fødderne, at man med rimelig sikkerhed kunne tage stilling til hvilke, der skulle bevares. Afgørende vigtigt var det naturligvis også at undgå redundans.

Set med nordiske arkivøjne er der ikke noget chokerende nyt i, at statsarkiver er stærkt og direkte involveret i hele bevarings- og kassationsprocessen; det har vi kendt til i flere årtier hos os. I Tyskland har det, som nævnt, sat gang i en omfattende debat, og i dette nummer af Der Archivar kan man også læse den tyske arkivforenings udspil til nye regler for bevarings- og kassati-

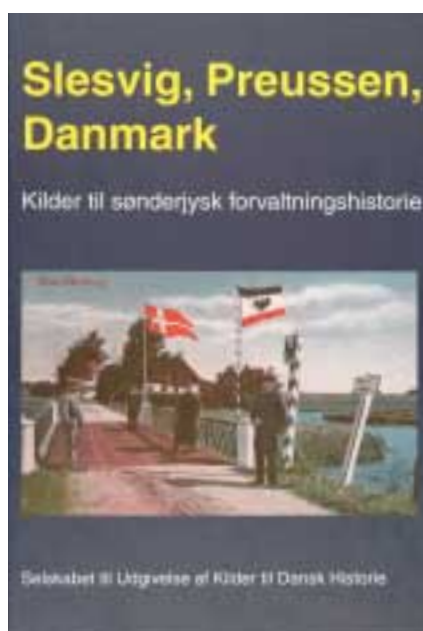
onsarbejdet. Foreningens „positioner“, som man kalder det, er holdt i principielle vendinger, men rummer også en række konkrete krav, som man finder bør opfyldes. Ikke mindst betoner man vigtigheden af, at der altid foretages en omhyggelig faglig vurdering af arkivaliernes kildeværdi, og det er naturligvis ikke foreningen ukært, at delstatsmyndighederne synes at have god forståelse for at løsningen af disse nye opgaver, kræver flere stillinger til arkivvæsenet.

De tyske arkiver stilles således over for store, nye udfordringer i disse år, og det fører mange steder til organisatoriske ændringer. Således erfares det i dette nummer af Der Archivar, at arkivvæsenet i Baden-Württemberg, Niedersachsen og Sachsen er blevet reorganiseret på det seneste. Så vidt det kan bedømmes, sker der overalt en styrkelse af den centrale arkivledelse på bekostning af hidtil relativt uafhængige regionale arkiver.

På mange tyske statslige og kommunale arkiver bliver man stadig stærkere involveret i det myndighedsrelaterede arbejde, samtidig med at kravene og ambitionerne om at åbne op for arkivernes skatte og gøre dem tilgængelige på internettet vokser dag for dag. Dette sidste var temaet for et regionalt arkivmøde i St. Ingbert, hvor arkivar Clemens Rehm fra Generallandesarchiv Karlsruhe udviklede sine

visioner om „arkivet som demokratiets værksted“. Arkiverne har en vigtig pædagogisk og samfundsopdragende rolle at spille, fandt han, samtidig med at de giver mulighed for en autentisk oplevelse af fortiden, således som den er bevaret i arkivalierne. Efter Clemens Rehms mening, er arkivernes legitimitet tæt knyttet til deres benyttelse, og derfor er det vigtigt, at der fortsat er mange brugere og kunder, men for at fastholde og udvikle denne dimension kræves udvikling af „marketingskoncepter“. Dette synspunkt stod arkivar Rehms ikke alene med; en række kolleger fortalte om deres erfaringer med markedsføring af særlige events og produkter, om fundraising og friendraising (frivillige hjælpere) og om arkivstøtteforeninger. På mange mindre tyske arkiver, ikke mindst de kommunale, har man ikke mange penge at gøre godt med, og her er man gået ganske langt i retning af at skaffe supplerende indtægter. Ofte inspireret af – og i konkurrence med – museerne, der jo i mange år har været vant til at skaffe sig penge mange steder fra. Måske var der her noget, som de nordiske arkiver kunne lære noget af? ♦

Forfatteren er arkivar og seniorforsker ved Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm

For nogle år siden udkom kildeudgaven *På embeds vegne. Kilder til dansk forvaltningshistorie 1750–1920* (Kbh. 1998), der repræsenterede en ny form for kildeudgivelse. Pga. de begrænsede muligheder for at publicere kilder rummede *På embeds vegne* eksempler på kildetyper med bla. en beskrivelse af deres anvendelsesmuligheder med det formål at lette benyttelsen af de store mængder upublicerede kilder.

Kildeudgaven blev ret efterspurgt, og det besluttedes derfor at udsende endnu fire bind: et om perioden før 1750, et om årene efter 1920, et om Færøerne, Grønland, Island og tropekolonierne samt et om Sønderjylland. Sidstnævnte

Ny kildeudgave om sønderjysk forvaltningshistorie – og en ny form for kildeudgivelse

Leon Jespersen

bind med titlen *Slesvig, Preussen, Danmark*, er nu udkommet og rummer 77 kildetyper, der på en særlig måde afspejler sønderjysk forvaltning i perioden 1500–1970. Man har valgt kilder, der enten er helt specielle for Slesvig / Sønderjylland, eller som indgik i en særlig slesvigsk / sønderjysk administrativ sammenhæng, der var forskellig fra Kongerigets. Omvendt blev kildetyper, der blev anvendt på samme måde som i Kongeriget, udeladt af udgaven.

Hver kildetype ledsages af en kort præsentation af kilden, en ord- og bogstavret transskription af (dele af) kilden, af kommentarer, af en henvisning til eventuelt lovgrundlag for den pågældende kildetype, og nok så vigtigt af en redegørelse for kildens anvendelsesmuligheder. Endvidere anføres, hvor kilden findes, samt litteratur om kildetypen, dens anvendelsesmuligheder samt dens brug i historiske undersøgelser. Bogen er rigt illustreret og rummer bla. fotos af (dele af) de originalkilder, der er transskribe-

ret, så læseren har mulighed for selv at læse det originale materiale.

En række eksperter står bag kildeudgaven, der indledes med en gennemgang af sønderjysk forvaltningshistorie. Her skildres den slesvigske forvaltning (ca. 1460–1864/67), den preussiske forvaltning (1867–1920), den særlige sønderjyske forvaltning efter 1920, ligesom der findes en særskilt gennemgang af den kirkelige forvaltning. Sønderjylland har haft en omtumlet historie, der også afspejler sig i forvaltningshistorien, og som kan gøre det vanskeligt at orientere sig i kildematerialet. Udgaven er derfor et nyttigt og tiltrængt redskab for alle, der beskæftiger sig med sønderjysk historie. ♦

Erik Nørr og Jesper Thomassen (red.), *Slesvig, Preussen, Danmark. Kilder til sønderjysk forvaltningshistorie. Selskabet til udgivelse af Kilder til Dansk Historie. København 2004. 407 s. For yderlige information: www.sa.dk/lak/kilde/index.htm*

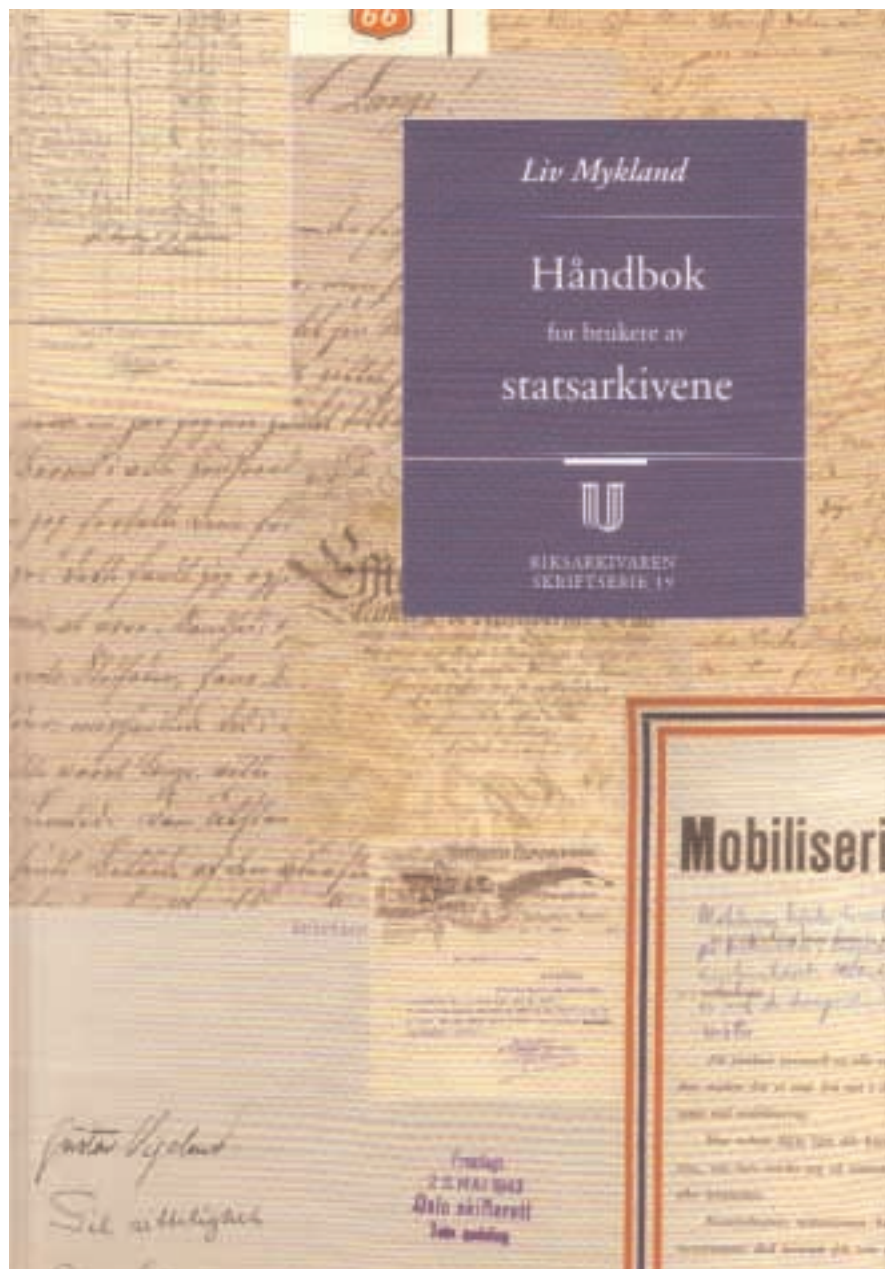
Eit ruvande og etterlengta oppslagsverk: Liv Mykland: Håndbok for brukere av statsarkivene

Synøve Bringslid

I år har „Håndbok for brukere av statsarkivene“ komme ut på Universitetsforlaget, som nr 19 i Riksarkivaren sin skriftserie. Tidlegare statsarkivar Liv Mykland er forfatter, og initiativet til boka kom frå Arkivverket.

Som tittelen seier, er den nye boka tenkt brukt som rettleiing for brukarar av arkivmateriale i statsarkiva. Handboka omhandlar arkiv frå statsforvaltninga frå 1600- talet til 1990 åra og arkiv frå fylkeskommunal verksemd frå 1837 til 1975. Her får ein informasjon om kva arkivmateriale som finst, i kva for administrativ samanheng dei er skapte og korleis ein skal finne fram til dei rette kjeldene. Dei 8 statsarkiva i Noreg oppbevarer ca 90 000 hyllemeter arkiv og det er derfor eit stort og omfattande fagområde som blir behandla.

Boka er ein etterfølgjar av Alf Kiil si bok „Arkivkunnskap. Statsarkiva“ som kom ut i 1969. Kiil si bok vart raskt etter utgjevinga eit viktig referanseverk for brukarar og tilsette i Arkivverket, og etter kort tid var den berre omtalt som „Kiil“. Boka var utarbeidd på oppdrag frå Landslaget for by- og bygdehistorie etter at mange gjennom lang tid hadde gjeve uttrykk for at ei slik bok var sterkt sakna. Kiil si bok er for lengst selt ut frå forlaget og behovet for eit nytt oppslagsverk, som også tek for seg våre nyare arkiv, har vore påtrengjande. I Arkivverket har Liv Mykland si bok

vore omtala som „nye Kiil“ medan den var under arbeid. Eit naturleg spørsmål som reiser seg er om vi no kan pensjonere Kiil, eller har vi

framleis bruk for den 36 år gamle boka?

Liv Myklands bok har 17 kapitlar og er på 477 sider inkludert re-

gister, notar og kjeldetilvising. Første kapittel er ei rettleiing som skal brukast saman med dei andre kapitla. Her blir det omtala korleis arkiv er samansett og fungerer og korleis ein finn fram i dei. I dette kapitlet blir også ein del fagterminologi forklart. Dette er eit viktig kapittel der ein får klargjort mange omgrep knytta til arkiv og arkivbruk. Her blir også klausulering av arkivmateriale omtala. I kapittel 2 som omhandlar administrasjon og „øvrighet“ får vi ei historisk oversikt over utviklinga av administrasjonen frå 1600-talet og fram til 1990-talet. Her får vi mellom anna greie på korleis landet var delt inn i stift, len, amt osv. og kva for oppgaver den enkelte administrasjonseininga hadde. Dette er svært nyttige opplysningar ved bruk av dei eldre arkiva.

Dernest kjem 15 kapittel med ulike emneområder som økonomi, landbruk, kommunikasjon, grunneigedom og bygningar osv.

Kapitla har ein fast struktur med ein kort orientering om heile emneområdet og underkapittel om enkeltemne. T.d. finn vi under økonomi: likning, toll, statsbankar m.m. Innanfor enkeltemna får ein opplysningar om lovar og føresegner, administrasjon og oppgaver og kva arkivmateriale som er bevart. På slutten av kvart kapittel, er det teke med tilvisingar til overordna organ som kan vere nyttig dersom ein vil gå vidare i kjeldegrensinga.

Bak i boka finn vi eit stikkordregister som er meint som eit supplement til innholdslista. I teksten er det vist til stikkordregisteret med piler for å markere at ein kan finne fleire tilvisingar til dette ordet i stikkordregisteret. Der det er fleire tilvisingar til sider er sidetala som viser til hovudomtalen skreve i kursiv. Dette gjer det enklare å finne fram til relevant informasjon.

Ved enkelte ord er det vist vidare til synonym-ord eller ord som kan forklare ordet/omgrepa nærmare.

Gjer vi nokre raske oppslag på ord som ofte er aktuelle i statsarkiva, er det ikkje alle vi finn i dette registeret. „Slektsforskning“ står ikkje i stikkordregisteret, heller ikkje „genealogi“ som ein kanskje kunne vente få finne. Forklaringa her er nok at ein må halde seg til emneinndelinga som er vald for boka og ha det som innfallsvinkel. Boka har fått eit eige kapittel vedkommande „befolkning.“ Innanfor dette temaet finn vi omtale av arkivmateriale som folketeljingar, registreringar ved fødsel, vigsel og død, folkeregister, flytting og utvandring, framandkontroll osv.

Slår vi opp på „adopsjon“ viser registeret til s. 32,91,96,99,166 n.6. Her er hovudomtalen s. 91 og 96 og vi får ein fyldig omtale av temaet. „Lepra“ finst ikkje i registret, men „spedalske“ er omtala og det er fleire tilvisingar. „Kart“ er omtala både når det gjeld grunneigedom og militære kart. Vi ser av desse døma at sikkordregisteret ikkje fungerer som eit fullgodt leksikon, men det er heller ikkje å vente i ei slik oppslagsbok. Det er kombinasjonen av stikkordregisteret og innholdslista som er nøkkelen til å nytte denne boka på beste måte.

Boka er omfattande, og har svært mange detaljopplysningar. Den er oversiktleg og grei å finne fram i, men kunne gjerne hatt ein del illustrasjonar. Den vil fungere fint som handbok, men eignar seg ikkje så godt til lesing frå første til siste side, då det er mange detaljar og hyppige tilvisingar til lovverket. Ein del opplysningar og framstillingar i den nye handboka er henta frå Alf Kiil si bok fra 1969, men handboka har ein annan oppbygning, går mykje lengre fram i tid og har mange fleire felt å omtale.

For å illustrere dette, kan det nemnast at då Kiil si bok kom ut i 1969, hadde Statsarkivet i Bergen 3500 hyllemeter arkiv, i dag er det ca 15 000 hyllemeter i magasinane her. I tillegg til auka arkivmengde har det også vore gjort store administrative endringar som har hatt innverking på arkivdanninga.

Kiil si bok stoppar naturleg nok på 1960-talet, men har meir preg av å vere historiebok, har grundig omtale av enkelte tema, og eignar seg godt til lesing. Vi må vere einig med Liv Mykland, som skriv i forordet til brukarane, at den nye handboka berre delvis avløyser Kiil si bok. Ho meiner at Kiil på enkelte områder har ein meir utførlig omtale, men omtalar færre arkiv enn den nye boka.

„Håndbok for brukere av statsarkivene“ vil kunne vere med å opne arkiva for fleire brukarar og bør brukast flittig på lesesalane på statsarkiva, og hos alle som gjerne vil finne fram i den etter kvart svært store informasjonsmengda som er samla i statsarkiva. Den bør få ein sentral plass i bokhylla, men Kiil si bok bør stå ved sida av som supplement og utdjuping av enkelte felt.

Den nye handboka vil vere til stor hjelpe for oss som arbeider i statsarkiva, enten vi ordnar arkiv, leitar etter opplysningar til publikum eller skal skrive administrasjonshistorie. Eg vil rette ein stor takk til forfattaren for å ha samla trådane for oss, og gjeve oss og publikum eit godt arbeidsreiskap! ♦

Liv Mykland: „Håndbok for brukere av statsarkivene“ Universitetsforlaget 2005. ISBN 82-15-00686-8

Forfattaren er Arkivar ved Statsarkivet i Bergen.

Riksarkivansatte skriver historiebok for barn

Nina Hveem Carlsen

Margit Løyland er førstearkivar i Riksarkivets kjeldeskriftavdeling. Unni Løkkebø har for tiden et engasjement i el-ark avdelingen. Sammen har de skrevet *Aschehougs illustrerte norgeshistorie* – en historiebok for barn i alle aldre, men mest for dem i 10–15 års alderen.

Boka tar for seg et tidsspenn på 12 000 år, fra de første innvandre- re i eldre steinalder til status quo i 2005. Den er delt inn kronologisk i seks deler og hver tidsepoke er igjen delt inn i 2–3 kapitler. Teksten i hvert kapittel er deretter bygget opp som korte avsluttede historier, med helt konkrete overskrifter og innhold, som for eksempel *Til Danmark etter mat*, *Napoleon med sin hær*, *Krig og poteter* som er de tre første overskriftene i kapitlet om 1800-tallets begynnelse. Språket er enkelt og muntlig, og fakta og forklaringer følger hverandre på en logisk og overbevisende måte. Illustrasjonene er holdt i en enkel og barnlig stil, men er likevel fulle av detaljer og informasjon som supplerer og spiller opp mot teks-

ten. Det må også nevnes at format og design er laget med omhu, det benyttes et rikt spekter av farger og symboler for å lette oversikt og sammenheng, for å skille ut deler av teksten på ulike måter og for å skape en vakker og innbydende bok.

Hvert av kapitlene starter med en fiktiv historie, en levendegjøring av tiden – slik kunne det ha vært. Utover det har ikke forfatterne tillatt seg å fantasere, dette er blitt en bok med solid forankring i kilder og vitenskap. Den største utfordringen har nok vært å unngå

overforenkling, å beholde mangfoldet samtidig som teksten blir lett nok å forstå. De to forfatterne har lyktes i å skape en levende bok for et krevende, action-mettet publikum. Tålmodighet og leseevne varierer som vi vet fra barn til barn og fra dag til dag. Aschehougs illustrerte norgeshistorie tar høyde for nettopp dette, her kan det med stort utbytte zappes mellom historier og epoker, eller det kan leses fra perm til perm, alt etter legning og interesse. En test på egen 12-åring ga dette resultatet: „Mange interessante temaer, mye morsomt å lese – men kanskje litt barnslige tegninger!“ ♦

Unni Løkkebø og Margit Løyland: *Aschehougs illustrerte norgeshistorie*. Illustrert av Bjørn Ousland. 458 s. Utgitt av H. Aschehoug & Co (W. Nygaard), Oslo, 2005. ISBN 82-03-24625-7.

Av Nina Hveem Carlsen, arkivar i Riksarkivet yngre avdeling

Fram med arkivet!

En arkivhandbok för arbetslivsmuseer av Pia Leminen
och Per Dahl, ISBN 91-974314-7-8,
Föreningen Stockholms Företagsminnen

■ Pythagoras verkstadsarbetare en välbehövlig paus i skuggan utanför kontoret i fabriken norra flygel, 1938.
Foto ur Motor AB Pythagoras arkiv.

En trevlig och lättläst arkivhandbok har tagits fram av Föreningen Stockholms Företagsminnen. Handboken vänder sig till arbetslivsmuseer för att ge dem råd om hur man bäst tar hand om arkiv och hur man använder och levandegör arkivet. Boken tar avstamp i arkivprojektet på Pythagoras industrimuseum i Norrtälje. Läsaren får veta hur Motor AB Pythagoras arkiv räddades till eftervärlden. Vi får t.o.m. en tjuvtitt i Urban Johanssons dagbok från tiden då han som arkivarie i Norrtälje kommun var med och tog hand om Pythagoras arkiv.

Boken är pedagogiskt upplagd. Den berättar om vad arkiv är för något. Ett kapitel handlar t.ex. om hur man skyddar sina arkivhandlingar. Här tar man upp frågor gällande lokaler och vilka hot och risker som finns för arkivhandlingar. Ordna och förteckna arkiv med exempel från Pythagoras arkiv är naturligtvis ett av bokens viktigaste inslag. Bildförvaring och bildregistrering har ett eget kapitel som även tar upp ritningar och upphovsrätt. Om hur arkivet skall komma till användning och om dess olika brukare (såsom studen-

ter, släktforskare och i Pythagoras fall teknikhistoriker) får vi lära oss i ett avsnitt som även handlar om hemsidor, arkivutställningar och trycksaker och olika sätt att levandegöra arkivet. Handboken beskriver också hur man kan dokumentera dagens verksamhet (som blir historia i framtiden). En litteraturlista ingår också. Boken innehåller ett mycket trevligt och spännande fotografiskt material från Pythagoras. ♦

Maria Nordström Jarnryd

Hans Eyvind Næss

i ny stilling

De første juli 2005 sluttet Hans Eyvind Næss som statsarkivar i Stavanger, for å gå inn i en nyopprettet stilling som seniorrådgiver hos Riksarkivaren. Som seniorrådgiver skal han arbeide med internasjonale arkivspørsmål med oppdrag innenfor ICA. Han skal også drive med utredningsarbeid, arrangements- og representasjonsoppgaver, og forskning innenfor norsk rettsforvaltning.

Hans Eyvind Næss har vært statsarkivar i Stavanger siden 1970. Ved siden av statsarkivarstillingen har han utgitt og redigert flere bøker om arkivfaglige og historiske emner, særlig innenfor området rettshistorie. Han disputerte i 1982 på en avhandling med tittelen „Trolldomsprosessene i Norge på 1500–1600-tallet“. Næss har gjennom årene også initiert og ledet

oppbyggingen av flere arkivinstitusjoner, for eksempel Stavanger Byarkiv, Interkommunalt arkiv i Rogaland og Det norske utvandrer-senteret. Det var også han som tok initiativet til Det første norske arkivmøte som ble arrangert i 2003 og som ble gjentatt i 2005. Næss har i tillegg stått bak en lang rekke norske, nordiske og internasjonale samarbeidstiltak både innenfor arkivsektoren og ABM-sektoren.

Siden 1993 har Næss vært styremedlem i den nyopprettede seksjonen for „Business and Labour ar-

chives“ i ICA. Siden 2002 leder han seksjonen for næringslivsarkiver, og han er med i ICAs Executive Board for perioden 2004–2008. I år leder han en arbeidsgruppe som vurderer ICAs finansielle og økonomiske situasjon.

Listen over Hans Eyvind Næss faglige meritter kan gjøres mye lengre, men vi stopper her, og vi regner med at listen vil utfylles en god del i årene som kommer. Man vil fortsatt kunne få syn på Hans Eyvind Næss i Statsarkivets lokaler i Bergelands gate 30 i Stavanger, der han beholder sitt kontor. Hvem som skal ta over arbeidet som statsarkivar etter ham er ikke klart ennå. I en overgangsperiode fungerer statsarkivaren i Bergen, Yngve Nedrebø, som statsarkivar også i Stavanger. ♦

Maria Press

Tytti Voutilainen ny direktör för S:t Michels landsarkiv

Överinspektören vid S:t Michels landsarkiv Tytti Voutilainen har utnämnts till ny direktör för nämnda landsarkiv från 1.7.2005. Hon avslutade sina studier vid Åbo universitet som filosofie magister 1991 och avlade högre arkivexamen 1993. Voutilainen har ca 12 års erfarenhet av arkivbranschen; åren 1988–95 var hon länsarkivarie vid länsstyrelsen i S:t Michel.

Vid landsarkivet har hon 1996–2001 svarat för resultatområdet förvaring och tillhandahållande av handlingar; från sistnämnda år har hon svarat för motsvarande inom dokumentförvaltningen, och varit st.f. landsarkivarie. Voutilainen har 1998–2001 varit intern inspektör vid arkivverket. ♦

P.H.

Kongeriget Island

Ólafur Ásgeirsson

■ Althingssalen i Reykjavik gymnasium hvor Rigsrådet holdt sit møde i juni 1921. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

Den 1. december 1918, kun 20 dage efter fredsslutningen, i skyggen af den spanske syge, den epidemi, der havde lagt to tredjedele af Reykjavíks indbyggere i sengen og dræbt et større antal, end der var omkommet på Første Verdenskrigs

slagmarker, blev Kongeriget Island oprettet ved en enkel flagcermoni. Men historien har en begyndelse.

I efteråret 1917 fremlagde statsminister Jón Magnússon i Rigsrådet et beslutningsforslag om et eget islandsk marineflag. Dan-

marks statsminister Zahle var imod forslaget, men opfordrede til at der blev indgået en generel aftale om forholdet mellem Island og Danmark. Rigsdagen og Altinget besluttede at indgå en aftale; de mødtes i Reykjavík i sommeren 1918 og afsluttede arbejdet ved at lægge et fælles forslag for Rigsdagen og Altinget, et forslag om en dansk-islandsk personalunion. Det hedder i første paragraf, at Danmark og Island er frie og suveræne stater i union under én og samme konge. Unionsloven blev vedtaget i Altinget den 2. september 1918 og i Rigsdagen den 29. november samme år. I Island blev aftalen samtidig sendt til folkeafstemning og godkendt med den krævede majoritet.

Således gik det til, at den 1. december blev den nye, selvstændige, islandske stats flag i.h.t. paragraf 20 i Unionsloven. Det fuldgældige nationalflag blev hejst på regeringsbygningen i Reykjavík i skyggen af den store epidemi. På beskedne symbolsk vis sluttede islændingenes selvstændighedskamp med aftaler. I Unionsloven var der lagt op til, at islændingene havde en tilpasningstid med statslige opgaver. Udenrigspolitik var under

■ Det Islandske kongeriges rigsrådsmøde-
deprotokol. Her ses begyndelsen af refe-
ratet fra mødet i juni 1921. Ovenfor ses
slutningen af forrige møde med kong
Christian den 10's underskrift.

Foto: Áslaug Stefánsdóttir.

godkendt, og Islands Højesteret
stiftet. Samtidig blev der oprettet
en islandsk ambassade i Køben-
havn, og den islandske falkeorden
blev indstiftet.

Første rigsrådsmøde i Island

Det var forløberen for, at der den
27. juni 1921 kl. 10 om formiddag-
en indledtes et møde i Islands
Rigsråd i kongegården i Reykjavík
Gymnasium. Tilstede var kong Kri-
stján X., Islands og Danmarks kon-
ge, der ledede Rigsrådets første
møde i Island, og det var for resten
Rigsrådets femte møde i det nye
kongedømme, der nu blev afholdt i
gymnasiets lokaler. I henhold til
forfatningen fra 1920 var kongen
statsoverhoved, og en parlamenta-
risk regering skulle styre Island.
Man kunne derfor formode, at
kongens handlinger i Rigsrådet
først og fremmest var formelle og
symbolske. Sådan skulle det ikke
vise sig at være. Kongen gjorde på
eget initiativ to sager gældende og
henvendte sig til regeringen. For
det første nævnte han Forbudslo-
ven, (loven om forbud mod ethvert
forbrug af alkohol) der blev vedta-
get i 1915: „jeg vil påpege, hvor stor
varsomhed der må udvises for ikke
at skabe problemer over for andre

islandsk herredømme, men den
danske udenrigstjeneste varetog
den islandske stats anliggender
over for andre nationer. Kystbe-
vogtningen blev til at begynde med

varetaget af den danske kystvagt,
statsborgerskab var gensidigt, og
Danmarks Højesteret behandlede
islandske retssager. I 1920 blev
kongeriget Islands nye forfatning

nationer, og at det altid må ses i øjnene, at ingen nation kan være sig selv nok, men må tage hensyn til andre nationer og hvad de har brug for. Jeg håber, at de forhold, der nu hersker i denne henseende, ikke fører Island i ufare.“ Her beskriver kongen utvivlsomt det pres, som han og den danske udenrigstjeneste har bemærket hos vinproducerende nationer, og kongen lægger da også vægt på sine forpligtelser og siger, „at den danske udenrigstjeneste vil føre Islands sag lige så godt som var den et dansk anliggende, og jeg vil samtidig understrege, at jeg altid er parat til at støtte og hjælpe Island og centralforvaltningen på alle måder. Det har også stor betydning for kongen i tide at få detaljerede oplysninger om islændingenes planer i udenrigspolitik.“

Kun regeringen skal fremlægge lovforslag på Altinget

Men så tager kongen en anden sag op og siger: „Endvidere vil jeg på grund af de utallige private forslag nævne, at man burde forsøge at undgå dem og lade departementerne (regeringen) fremlægge lovforslag for Altinget. Regeringen burde være så bekendt med alle forhold,

■ Reykjavik gymnasiums bygning fra 1846, hvor Altinget var til huse indtil 1882. Skolen tjenede også som kongsgård hvor kongen opholdt sig da han residerede i Island. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

at den selv kan tage initiativet til de love, der skal forelægges Tinget.“ Og senere tilføjer kongen og siger: „Det ville bevirke, at folk fik mere respekt for regeringen og havde større tillid til den.“ Det må med sandhed siges, at sandsynligvis kan alle regeringer i Island forholde sig positivt til kongens ord, men Tingets medlemmer har alligevel opretholdt den skik at udarbejde deres egne forslag til forelæggelse for Altinget, selvom de færreste af dem bliver godkendt.

Som bekendt opsagde islændingene Unionstraktaten i 1941 og

havde overtaget alle deres egne anliggender, da tyskerne besatte Danmark i 1940. I store træk var det kun den endelige afslutning på adskillelsen mellem Island og Danmark, da der blev oprettet en republik i Island den 17. juni 1944, og en folkevalgt islandsk præsident overtog statsoverhovedets rolle af kongen.¹ ♦

Forfatteren er nationalarkivar i Island

¹ Præsidenten blev i første omgang valgt af Altinget på Þingvellir 17. juni 1944, men derefter folkevalgt.

Læs om de nordiske
landsarkivarers møde i Vaasa
på sider 136–140.

Indhold

SPE-projektet	103	Ministerier på besøg	131
<i>August Eriksen og Ole Magnus Mølbak Andersen</i>		<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
Daisy-indtastning i provinsen (DIP).....	106	Nordisk ekspertseminar om elektroniske arkiver	133
<i>Jesper Thomassen</i>		<i>Trond Sirevåg</i>	
Oprettelse af Rådet for udvikling af nationalt ABM-samarbejde	108	Nordiska landsarkivariemötet i Vasa.....	136
<i>Leon Jespersen</i>		<i>Pia Uppgård</i>	
Kilde Indtastning Projektet ved Dansk Data Arkiv.....	109	Värdinnan tackar	140
<i>Nanna Floor Clausen</i>		<i>Arja Rantanen</i>	
Fra program til virkelighed	110	Rigsarkivarmøde i Sønderjylland.....	141
<i>Johan Peter Noack</i>		<i>Leon Jespersen</i>	
Arkivfabulering.....	111	Arkivarie Matti Walta.....	142
<i>John Herstad</i>		<i>Intervju: Pertti Hakala</i>	
Norske kvinner dokumenterer folkemord	112	Dansk skattehistorie III	
<i>Vilhelm Lange</i>		Adelsvældens skatter 1536–1660	144
Bergen Byarkiv til nye lokaler	114	<i>Jesper Thomassen</i>	
<i>Arne Skivenes</i>		Ny vejledning om aflevering af private IT-arkivalier..	145
Finländska arkiv i Ryssland	116	<i>Kenn Tarbensen</i>	
<i>Tapio Hämynen</i>		Der Archivar 2005 hæfte 2.....	145
Skall arkiverket överta krigsarkivet?	119	<i>Karl Peder Pedersen</i>	
<i>Pertti Hakala</i>		Ny kildeudgave om sønderjysk forvaltningshistorie .	147
Markeringen av 1905 i de svenska arkiven	122	<i>Leon Jespersen</i>	
<i>Leif Gidlöf</i>		Liv Mykland: Håndbok for brukere av statsarkivene .	146
Krigsarkivet 200 år	124	<i>Synøve Bringslid</i>	
<i>Ulf Söderberg</i>		Riksarkivansatte skriver historiebok for barn.....	150
Provisional Section on Sports (SPO)	128	<i>Nina Hveem Carlsen</i>	
<i>Klara Lutti</i>		Fram med arkivet!.....	151
Bevarande av räkenskaper	130	<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>		Hans Eyvind Næss i ny stilling	152
Byråer blir avdelningar	130	<i>Maria Press</i>	
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>		Ny direktör för S:t Michels landsarkiv.....	152
Arkiv i Stockholms stad och län	130	<i>P.H.</i>	
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>		Kongeriget Island.....	153
		<i>Ólafur Ásgeirsson</i>	